

VJENCESLAV HEROUT

UDK: 37.091(497.5Daruvar)
Pregledni članak / Review
Rukopis prihvaćen za tisak: 16. 1. 2019.
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/y54jofpw8m>

Daruvarsko školstvo do 1992. godine

Sažetak

Daruvarsko školstvo samo je nešto mlađe od današnjeg Daruvara koji je postupno nastajao oko dvorca građenog u razdoblju od 1771. do 1777. godine.

Prve pučke škole trebale su učenike naučiti čitati, pisati i računati i dati im neka osnovna znanja za svakodnevni život. S razvojem gospodarstva, javila se potreba i za većim brojem stručnih kadrova koji bi boljim teoretskim i praktičnim znanjem pratili trendove vremena pa daruvarska Šegrtska škola (1887.) spada među najstarije takve škole na području Hrvatske. Daruvar je već nakon Prvog svjetskog rata uvrštavan među razvijene gradske sredine pa se pokazalo da su uz proizvodna znanja Daruvaru potrebiti i kadrovi iz neproizvodnih zanimanja. Stoga se između dva svjetska rata u Daruvaru na razini srednje osnivaju škole, najprije Gimnazija, a zatim Trgovačka (Ekonomska) škola. Obje su škole postale rasadnik za mnoga zanimanja do kojih se dolazilo dodatnim školovanjem u drugim sredinama.

U čitavoj povijesti daruvarskog školstva, uvijek je postojao problem školskog prostora koji se i danas rješava, iako je ono u znatno boljem položaju nego što je bilo u njegovim počecima.

Ključne riječi: pučke škole, stručne škole, srednje škole, vrtići, školske zgrade.

1. Daruvarsko školstvo od osnivanja grada do 1918. godine

Prva bilješka o postojanju neke školske ustanove u Daruvaru datira iz 1784. godine kada je Daruvar bio još u fazi nastajanja. Tada se spominje pravoslavna vjeroispovjedna škola koja je imala svoga učitelja i katehetu.¹ Već prije navedene godine,

¹ KAŠIĆ, Dušan, *Srpska naselja i crkve u sjevernoj Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1988. str. 299.

1777. godine, u svom putopisnom zapisu Taube je naveo u Daruvaru 60 novih kuća u kojima su živjele brojne strane obrtničke obitelji, posebno suknari koji su u mjestu uz nove ulice posadili dudove za potrebe svilarske proizvodnje.²

Taube je u Daruvaru zabilježio dvije crkve, pravoslavnu i katoličku, koje su bile starije od novog današnjeg Daruvara. Nova pravoslavna crkva (1756.) je građena u Podborju (današnji Daruvar) na mjestu starije takve crkve u koju su dolazili vjernici okolnih sela jer u vrijeme nastajanja modernog Daruvara njih je tamo bilo u neznatnom broju.

O radu katoličke i židovske vjerske škole nema pouzdanih podataka, iako ima naznaka da je Izidor Janković još prije otvaranja narodne škole davao potporu za rad svih vjerskih škola.

1. 1. Mješovita daruvarska pučka škola

Put do otvaranja prve narodne škole bio je dosta složen. Jedna od prepreka bilo je postojanje u Daruvaru triju vjerskih škola (katolička, pravoslavna i židovska) pa su crkvene vlasti bile sumnjičave prema otvaranju neke zajedničke škole bojeći se da će u njima izgubiti raniji utjecaj. Jednako tako Daruvar je 1857. godine, u vrijeme otvaranja Narodne škole, imao samo 616 stanovnika što je bilo manje nego što su ga imala neka okolna sela.³

Ipak pretpostavku za otvaranje narodnih škola učinjeni su već ranije, 1847. godine, kada je Hrvatski sabor donio odluku o uvođenju hrvatskog jezika kao službenog. Otada se radilo na ostvarenju tog zadatka. Od Ministarstva bogoslužja tražilo se da se uključi u provođenju školske reforme, ali i tu su bile velike i teško premostive prepreke, od nedostatka školskog prostora do osposobljenog učiteljskog kadra. Za sve ovo trebala su novčana sredstva, pogotovu jer su mnoge općine odbijale uzdržavanje takvih škola.⁴

U Daruvaru općinske i kotarske vlasti imale su podršku roditelja iz trgovišta Daruvara i okolnih sela, podršku katoličkog župnika i tadašnjeg vlastelinstva.⁵ U

² VON TAUBE, Friedrich Wilhelm, *Historische und geographische Beschreibung des Koenigreiches Slavonien und des Herzogthumes Sirmien*, Leipzig, 1778.

³ FELETAR, Dragutin; FELETAR, Petar, Depopulacija i promjene u prostornom rasporedu stanovništva na području BBŽ od 1857.do 2001. godine. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, br. 2, 2008., str. 61-115.

⁴ GROSS, Mirjana, Utemeljenje modernog školstva. U: Gross, M., *Počeci moderne Hrvatske*, Zagreb, 1988., str. 275- 324.

⁵ Arhiv župne crkve Daruvar (AŽCD), fond Rimokatolička župa u Daruvaru, kutija R: Zakladnica narodne učione u Daruvaru, 1858./1859. (2017. g. arhivska građa je iz Daruvara premještena u Biskupsku arhivu u Požegi).

to vrijeme je uz daruvarsku parohiju radila vjerska škola za pripadnike pravoslavne vjere koja nije u početku, poput pripadnika židovske vjere, pokazivala interes za zajedničku školu za djecu ostalih vjeroispovijesti.

Pučka škola počela je s radom 1857/1858. školske godine, iako mnogi kao vrijeme nastajanje te škole navode 1856. godinu, kada je kupljena jedna obiteljska zgrada za potrebe školske nastave.⁶

Prvi učitelj u Narodnoj školi bio je Josip Blago, a u početnom razdoblju u tri njena razreda polazilo je oko 70 učenika. Prema nastavnom planu, težište je bilo na učenju narodnog (ilirskog) jezika i računanju, a tek učenici trećeg razreda stjecali su znanja iz voćarstva, pčelarstva i povrtlarstva.⁷ Školu su uglavnom pohađali dječaci katoličke vjeroispovijesti, dok su djeca pravoslavne i židovske vjere i dalje zadržale svoje vjerske škole

Crkva je do 1874. zadržala velik utjecaj nad školama na što ukazuje da su ravnatelji u seoskim sredinama bili župnici, a svjetovna vlast je samo kontrolirala rad škola preko zemaljskih školskih nadzornika.⁸ Proces školskih reformi ubrzan je u vrijeme banovanja Ivana Mažuranića (1874.–1880.) kada su u Hrvatskoj izgrađivalo moderno građansko društvo. Zakonom iz 1874. godine pučke škole su dobile svoju prepoznatljivost. Uz podjelu na niže i više pučke škole, precizirano je upravljanje školskim ustanovama. Svakom je školom upravljao mjesni školski odbor i mjesni školski nadzornik, a nadzirao ih je županijski školski odbor. Iznad njih bila je Visoka kraljevska hrvatsko-slavonska zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu. Prema tom zakonu školska je obaveza počinjala u sedmoj godini života i trajala je četiri godine i dvije godine opetovnice, ali u seoskim sredinama ona je trajala tri godine. U opetovnicama, koje su bile uglavnom u neradnim danima (nedjelja i četvrtak), ponavljalo se (opetovalo) stečeno znanje iz četverogodišnjeg školovanja. U nižim se školama uz *vjeronauk* vrednovala još čudorednost, marljivost, *ilirski (hrvatski) jezik* (čitanje, slovnica, usmeni i pismeni izraz riječi), *računstvo*, *krasnopis*, *geometrijsko oblikovanje*, *pjevanje*, *gimnastika*, a djevojčice su još imale *ručno djelo*.⁹

⁶ AŽCD. Odpisi-dopisi 1887.–1889. Pismo Župnog dvora Daruvar Prečasnom Nadbiskupskom stolu 19. veljače 1899.; Obiteljska kuća Dmitra Mandrovića kupljena je 18. studenog 1856. godine sredstvima roditelja katoličke vjere iz Trga Daruvar, Donji i Gornji Daruvar, Šibovac, Doljani i Golubnjak za 1 500 forinti.

⁷ Hrvatski državni arhiv Bjelovar (HR-DABJ), fond 413, Osnovna škola „Vladimir Nazor“ Daruvar, Glavni imenik 1859./1860.–1874./1875.

⁸ Školstvo u Hrvatskoj i Slavoniji od njegovog početka do konca god. 1895., Zagreb, Kraljevska hrvatska-slavonska-dalmatinska vlada, 1896., str. 23-24.

⁹ HR-DABJ, Razredni imenik II. razreda pučke škole u Daruvaru, 188.; Školstvo u Hrvatskoj i Slavoniji od njegovog početka do konca godine 1895. (sastavljeno po službenim podacima), 1896.

Školskim zakonom iz 1874. godine prestalo se podržavati vjerske škole, ali nisu bile zabranjene. Cilj zakona bio je uvođenje zajedničke pučke škole za sve školske polaznike, bez obzira na spol i vjersku pripadnost. Proces nestajanja vjerskih škola u Daruvaru bio je postupan pa se židovska škola u Daruvaru održala do 1896. godine.¹⁰

Jedan od razloga ove postupnosti pretvaranja vjerskih škola u jednu zajedničku pučku školu bio je i nedostatak jedne školske zgrade koja bi primila svu školsku djecu Trgovišta Daruvar i okolnih sela, čiji broj je bio u stalnom porastu. Kupljena obiteljska zgrada nije mogla prihvatiti sve školske obveznike pa se nastava održavala dvokratno i u neprimjerenim uvjetima. Tek izgradnjom nove školske zgrade 1887. godine, bili su udovoljeni osnovni uvjeti za odvijanje nastave.¹¹

Školski zakon iz 1874. godine dopunjen je 1888. godine novim zakonom kojim je niža pučka škola proširena na četiri godine i opetovnicu. Učiteljska plaća tada je bila 400 forinti godišnje i 100 forinti dodatka za stanarinu, ukoliko škola nije imala stan. Prema tom zakonu u svakoj je općini trebao biti školski odbor kojeg bi činili načelnik općine, župnik, učitelj (ravnatelj), liječnik, 2-3 člana općine i patron škole. Rad škola nadzirala je kotarska vlast, a županijska vlast kontrolirala je učitelja, predlagala imenovanje i premještaje. Zakonom je bilo određeno da udate učiteljice ne smiju više obavljati učiteljsku službu, ali zbog pomanjkanja učiteljskog kadra, 1892. dozvoljeno je da se uzmu u službu, ali se nisu mogle imenovati stalnim učiteljicama.¹²

Početak 20. stoljeća Daruvar je bio već značajan trgovišni grad koji je od 1885. godine, osim cestovnom vezom, bio i željeznicom spojen s ostalim svijetom. Prema popisu stanovništva 1910. godine imao je 2664 stanovnika. Učiteljski zbor Osnovne škole i Šegrtske škole činili su 1906. godine ravnatelj Matej Ježić i dva učitelja i svi su bili uključeni u nastavu u Osnovnoj školi i Šegrtskoj školi. Satove vjeronauka imali su vjeroučitelji katoličke, pravoslavne i židovske vjere.¹³

Veći problem u obavljanju nastave bio je u vrijeme Prvog svjetskog rata (1914.–1918.) kada su neke školske zgrade uključene u vojne potrebe pa se nastava morala održavati i u nepogodnim uvjetima, ponekad i u privatnim obiteljskim zgradama.

¹⁰ Oglasi. *Službeni glasnik Kralj. hrv.-slav. zemaljske vlade Odjela za bogoštovlje i nastavu*, br. 7, 923/1896., Zagreb, str. 146.

¹¹ Dosad su prikaze o radu daruvarske pučke škole dali: HEROUT, Vjenceslav, Prilog za povijest daruvarskog pučkog školstva za drugu polovinu 19. stoljeća. U: *Zbornik Janković*, (Daruvar), br. 1, 2015., str. 51-72; Zdravko Palavra, Prilog povijesti daruvarskog školstva. *Vrela*, (Daruvar), br. 31, 2008., str. 14-21.

¹² HEROUT, Vjenceslav, Sto pedeseta obljetnica daruvarskog osnovnoškolskog obrazovanja. *Vrela*, (Daruvar), br. 27-28, 2006., str. 14-21.

¹³ HEROUT, Vjenceslav, Šegrtska škola od osnivanja do 1945. godine. U: M. Zailac (ur.), *Razvoj stručnog obrazovanja...*, str. 16 i 21.

1.2. Djevojačka pučka škola

Zasluga za otvaranje ove škole pripada Ljudeviti Janković, supruzi Julija Jankovića, koja je nakon udaje dolaskom u Daruvar pokazala veliko razumijevanje za žensku mladež vidjevši njenu zapostavljenost. Ona je inicirala i dala novčana sredstva za izgradnju jedne samostanske zgrade u kojoj bi bila „smještena, odgajana i podučavana siromašna djeca“. Gradnja je počela 1864. godine kada je svečano položen kamen temeljac. Gradnja je dovršena 1866. godine, nakon čega ju je Ljudevita Janković predala na upravljanje Družbi sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog iz Zagreba s namjerom da u njoj održavaju rad Djevojačke škole. Škola je iste godine započela s radom, imala je 70 učenica, a prva njena predstojnica bila je Salezija Krahofer, a pomagala joj je časna sestra učiteljica Serafina Šipoš.¹⁴

Školu su polazile i učenice iz okolnih sela, do 1870. godine ona je smatrana vlasništvom Ljudevite Janković koja je i financijski pomagala njen rad. Nakon toga vlasništvo je časnih sestara. U početku je Djevojačka škola bila trirazredna, a u šk. g. 1875./1876. postala je četverogodišnja niža pučka škola. Broj njenih polaznica se povećavao, ponekad je imala više od sto učenica. Od 1880. g. škola je postala javna škola, a zbog povećanja broja polaznica, 1892. bila je dograđena još jedna školska učionica.¹⁵

U Djevojačkoj školi također se najviše posvećivala pažnja čitanju i računanju te ručnom radu jer se nastojalo osposobiti djevojčice za sve poslove koji su bili potrebni jednoj domaćici u vođenju kućanstva. Time su se djevojke pripremale za život, jednim svojim dijelom bile su to radne škole. Takva škola je za Daruvar bila značajna jer u njemu nije bilo tada viših djevojačkih škola pa su u nju povremeno dolazile djevojke i nakon završenog trogodišnjeg školovanja i opetovnice.

U Samostanu sestara milosrdnica bio je i konvikt (internat) u kojem su boravile, uz mjesečnu nadoknadu, djevojke iz udaljenih sela. U kasnijem razdoblju časne su sestre držale u gospodarskim zgradama krave, svinje, perad, zečeve pa su uz ispomoc konkvistica poboljšale kvalitetu prehrane u konviktu.

U radu samostanske škole značajne promjene su se dogodile 1910. godine kada je bila srušena ranija samostanska zgrada, osim dijela koji je bio sagrađen 1892. godine. Tijekom iste godine sagrađena je nova školska zgrada i zatim ponovo uključena u nastavni proces. Dio novčanih sredstava i školskog namještaja dala je Općina Daruvar.

¹⁴ HEROUT, Vjenceslav, 135. obljetnica osnivanja daruvarske Djevojačke pučke škole. *Vrela*, (Daruvar), br. 17 i 18, 2001., str. 8-13.

¹⁵ Isto, str. 9.

U vrijeme Prvog svjetskog rata Crveni križ je neke školske zgrade u Daruvaru namijenio za bolnice u kojima su zbrinjavali ranjene i bolesne vojnike. Stoga su jedno vrijeme učenici nekih drugih daruvarskih škola održavali nastavu u samostanskoj zgradi

1.3. Mađarska (julijanska) pučka škola

U Daruvaru su krajem 19. i početkom 20. stoljeća živjeli u znatnom broju pripadnici mađarske nacionalnosti: godine 1900. bilo ih je 480 od ukupnog broja (1846), a 1910. godine 559 od ukupnog broja (2644) stanovnika.¹⁶ Veći broj pripadnika mađarske nacionalnosti živjeli su i okolnim daruvarskim selima. Svuda tamo gdje je bio dostatan broj školske djece mađarske nacionalnosti, Julijansko društvo otvaralo je niže mađarske (julijanske) škole. Cilj ovih škola bio je da mađarska djeca izvan matične zemlje posjećuju škole s nastavnim materinjem jeziku i time zadrže svijest o svojoj nacionalnoj pripadnosti. U Daruvaru je Mađarska škola otvorena 1904. godine i bila je smještena u jednoj obiteljskoj zgradi u današnjoj Reljkovićevoj ulici.¹⁷

U vrijeme otvaranja Mađarske škole u Daruvaru su, kao i u Banskoj Hrvatskoj i Slavoniji, vladali dosta složeni hrvatsko-mađarski odnosi zbog različitog tumačenja i pridržavanje Hrvatsko-ugarske nagodbe iz 1868. godine. Zanimljivo je da su ovu školu polazili i neki učenici koji nisu bili mađarske nacionalnosti. To se objašnjava time što su neki roditelji htjeli da njihova djeca nauče i mađarski jezik jer prema Nagodbi promet je bio zajednički za obje države pa su neki mađarski političari zastupali mišljenje da bi se i na željeznici i u Hrvatskoj trebalo koristiti oba jezika. Pošto je zvanje željezničara donosilo i lagodniji život, mnogi su htjeli preko julijanske škole doći do tog zvanja. Prema nekim zapisima Mađarska škola je u Daruvaru radila do 1921. godine. Broj pripadnika mađarske nacionalnosti se tada smanjio o čem svjedoči podatak iz 1921. godine, prema kojem se, prema službenom popisu, broj Mađara na području općine Daruvar smanjio na 326 žitelja.¹⁸

1.4. Šegrtska škola

Broj stanovnika u Daruvaru bio je u stalnom porastu i grad se pretvarao u važno trgovišno mjesto s velikim brojem obrtnika. Tadašnje gradske vlasti spoznale su da obrtnička proizvodnja neće moći izdržati konkurenciju industrijske proizvodnje ukoliko se ne stvori kvalitetan obrazovan obrtnički kadar. Do tada se u zanat išlo

¹⁶ ŠKILJAN, Filip, *Mađari u središnjoj Hrvatskoj*. Bilje – Velika Pisanica, 2016., str. 81.

¹⁷ PERVAN, Marica, *Razvoj školstva – mađarska osnovna škola*. U: *Daruvar*. Daruvar – Zagreb, 1975., str. 132.

¹⁸ ŠKILJAN, Filip, str. 86.

nakon završene niže pučke škole pa njihova stečena znanja nisu bila dostatna za praćenje svih tehničkih novina u zanatskoj struci. Godine 1884. donesen je Obrtni zakon kojim se zahtijevala bolja naobrazba obrtničkog i trgovačkog pomlatka. Njime se zahtijevalo da se u mjestima gdje ima bar 50 šegrta, a za njih nema posebne škole, općina pobrine za njihovu obuku. Na osnovu toga, 1886. godine donesena je Naredba Kraljevsko-slavonsko-dalmatinske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, kojom se propisuje ustrojni statut za šegrtske škole.¹⁹

Daruvar se uklapao u ove okvire pa je 1887. godine počela s radom Šegrtska škola koja je nastavu održavala u novosagrađenoj zgradi niže Pučke škole. Predavači su bili isti za obje škole. U Šegrtskoj školi bili su niži i viši odjel. Niži odjel imao je jedan razred, a pohađali su ga šegrta koji nisu završili sva četiri razreda pučke škole. Viši odjel je imao tri razreda. Učenici ove škole su nastavu pohađali dva puta tjedno i ukupni je tjedni fond sati najprije bio 5, a zatim 7 sati tjedno. U prvim godinama rada školu je u prosjeku polazilo oko 50 šegrta.²⁰

Polaznici Šegrtske škole bili su iz različitih zvanja. Od 1902.–1909. u Ispitnom izvješću navodi se 229 šegrta od kojih je najviše učilo trgovački zanat (35), zatim krojački (25), postolarski (19), stolarski (20), čizmarski (14), čaraparsko-bojadisarski (9), strojarski (9), bačvarski (4), kovački (4), limarski (4), mesarski (4), opančarski (4), remenarski (4), soboslikarski (4), dok su ih po jedan ili dva učili gostioničarski, graditeljski, kolarski, klesarski, krznarski, lončarski, pivarski, slastičarski, tiskarski, urarski, zidarski i staklarski zanat. Roditelji šegrta živjeli su u Daruvaru i širem daruvarskom području, a 50 ih je bilo iz udaljenih mjesta Hrvatske, Bosne i Vojvodine.²¹

U širokoj lepezi različitih zvanja, šegrta nisu dobivali dovoljna teoretska zvanja iz svoje struke, ali dopunama Nastavnog plana, ipak je bilo nekoliko nastavnih predmeta koje su šegrta kasnije mogli koristiti u svojoj struci (poslovni sastavci, obrtno knjigovodstvo i obrtno zakonodavstvo, mjerstveno crtanje i stručno crtanje).

Šegrtska škola je bila u sastavu niže Mješovite pučke škole pa su i predavači bili iz te škole. U početku šegrta su predavala dva učitelja, kasnije tri i po jedan vjeroučitelj za svaku vjeru (katoličku, pravoslavnu i izraelitsku). Broj polaznika Šegrtske škole postupno se povećavao pa ih je 1909. godine bilo 112.

U vrijeme Prvog svjetskog rata, uz problem nedostatka školskog prostora, pojavio se i problem nedostatka učiteljskog kadra jer su neki učitelji bili pozvani u

¹⁹ HEROUT, Vjenceslav, Šegrtska škola od osnivanja do 1945. godine. U: M. Zailac (ur.), *Razvoj stručnog obrazovanja u Daruvaru 1887.–1987.*, str. 6.

²⁰ HEROUT, Vjenceslav, Šegrtska škola..., str. 10.

²¹ HEROUT, Vjenceslav, Šegrtska škola..., str. 11.

vojnu službu. Tada se smanjio i broj polaznika Šegrtske škole pa ih je u 1916./1917. školskoj godini bilo 64.

1.5. Mješovita viša pučka škola

Broj učenika Mješovite niže opće pučke škole bio je u stalnom porastu. Na početku 1907./1908. školske godine bilo je 285 učenika i 80 učenika u tri razreda opetovnice. U isto vrijeme Šegrtsku školu polazilo je 80 polaznika, a obje škole su tada imale ukupno pet učitelja i tri vjeroučitelja.²² Početkom 1909 na sjednici izvanrednog Općinskog odbora otvorilo se pitanje o mogućnosti otvaranja niže realne gimnazije, jer zbog povećanje broja školske djece i potrebe za stručnim kadrom, takva je škola Daruvaru bila potrebna. Ipak više školske vlasti nisu uvažile ovaj zahtjev, ali su ukazale da se prethodno riješi problem školskog prostora za takvu školu. Ovakve prepiske između Daruvara i Visoke kraljevske zemaljske vlade potrajale su do 1913. godine kada je stigla iz Zagreba informacija da se može od 1. veljače 1913. otvoriti peti razred više škole, a 1. rujna 1913. i šesti razred. U peti razred upisalo se 14 učenika, 8 djevojčica i 6 dječaka. Njihova školska godina trajala je kraće, ali se od 1. rujna 1913. g. uklopila u propisane školske propise. Broj polaznika se povećao već 1913./1914. školske godine kada se broj učenika petog razreda povećao na 58 učenika, a broj polaznika u šestom razredu na 33 učenika, jer je bio popunjen učenicima koji su u prethodnoj godini polazili peti razred u nekoj drugoj sredini. Godine 1914. stigla je iz Zagreba suglasnost od Zemaljske vlade da je dozvoljeno proširenje pučke škole na 8 razreda pa je te godine otvoren i sedmi, a iduće godine i osmi razred.²³

Viša pučka škola radila je do kolovoza 1918. kada ju je polazilo 164 učenika, dok ih je u Nižoj bilo 249. Tada su bili ukinuti V. VI. i VII. razred, oni su postali razredi niže gimnazije „zagrebačkog tipa“. Osmi razred Više pučke škole radio je još 1918./1919. godine kada je već bio i IV. razred Gimnazije.

Nižu, Višu, Šegrtsku, a od 1915. godine i žensku Djevojačku višu stručnu školu, povezivali su isti ravnatelj i mnogi učitelji. Ona nije ipak tretirana kao jedna škola na što ukazuje i zapisnici sa sjednica nastavničkog vijeća jer su se pisali za svaku školu zasebno.

U tim godinama već je trajao Prvi svjetski rat pa se problem prostora pojavio u svim tadašnjim školama i zato su za nastavu korišteni i privatni prostori nekih daruvarskih građana. Problem je povećan i činjenicom da su neki učitelji bili pozvani u vojnu službu pa se pojavio i problem učiteljskog kadra.

²² HEROUT, Vjenceslav, *Sto pedeseta obljetnica....*, str. 15.

²³ Isto, str. 20.

1.6. Djevojačka viša stručna škola

Početak 1915. počela je s radom Djevojačka viša stručna škola koju je vodila Marija Smolčić, a djelovala je uz Višu pučku školu. U prvoj godini rada imala je 35 polaznica starosti od 11. do 21. godine, a polaznice su bile iz Daruvara i okolnih sela. Nju su polazile djevojčice nakon završetka Niže opće pučke škole. Polaznice su bile iz grada i okolnih mjesta. Svi su nastavni predmeti bili stručni, izuzev vjeronauka. Trajala je dvije godine, a tjedno su polaznice imale 30 sati. U ratnim godinama nju je polazilo između 35–50 učenica. U ratnom razdoblju za potrebe Crvenog križa šivale su vojne košulje, gaće, ogrtače, jastučnice i plele čarape za vojsku.

Učenice su bile ocjenjivane iz vjeronauka, prostornog risanja, crtanja krojeva za haljine, crtanja krojeva za rublje i „uresivanja“ rublja (vezenje).²⁴

Zbog ratnih okolnosti nije bilo dovoljno potrebnih školskih prostora pa je tijekom rata radila u jednoj općinskoj prostoriji, a zatim u privatnim kućama nekih Daruvarčana. Nakon rata preselila se u Djevojačku pučku školu.

2. Daruvarsko školstvo između dva svjetska rata

2.1. Mješovita opća pučka škola

Mješovita pučka škola nakon rata nastavila je rad u svojoj zgradi (današnja Matije Gupca 6) s istim nastavnim kadrom koji je predavao i u Šegrtskoj školi. Na kraju ratne školske godine Pučku je školu polazilo 249 učenika, od čega 109 u prvom, 55 u drugom, 45 u trećem i 40 u četvrtom razredu.²⁵ Umjesto ravnatelja Ivana Ramušćaka došao je Emil Krauth, a nastavnici su kolektiv činili raniji učitelji Niže škole, Šegrtske i Više pučke škole: Aleksandar Banfić, Stjepan Mesić, Milan Grubačević i Josip Dokmanić, dok su vjeronauk u prvim godinama nakon rata predavali Benedikt Schubert za katoličku i Antonije Osmec za pravoslavnu djecu.²⁶

Do 1929. godine nije bilo većih promjena u nastavnim planovima i programima u nižim osnovnim školama, a tada su novim zakonom osnovne škole proglašene narodnim školama i došle pod kontrolu državnih vlasti. Definirane su i učiteljske obaveze, uvedena promjena naziva nekih nastavnih predmeta, ukinute su opetovnice koje se kao takve nisu više obnovile.

²⁴ HEROUT, Vjenceslav, *Prošlost ženskog stručnog školstva od osnivanja do kraja rada (1916.–1946.)*. U: M. Zailac (ur.), *Razvoj stručnog obrazovanja u Daruvaru 1887.–1987.*, Daruvar, 1988., str. 33-40.

²⁵ HEROUT, Vjenceslav, *Sto pedeseta obljetnica daruvarskog osnovnoškolskog obrazovanja*. *Vrela* (Daruvar), br. 27-28, 2006., str. 21.

²⁶ HEROUT, Vjenceslav, *Šegrtska škola od osnivanja...*, str. 24-27.

2.2. Djevojačka pučka škola

Nakon Prvog svjetskog rata državne su vlasti postupno preuzele kontrolu rada i na svim ranijim općinskim školama. Ta se promjena vidjela i na kasnijoj promjeni naziva Niže pučke djevojačke škole u Državnu narodnu djevojačku školu. Od tada je država plaćala učitelje, ali je odlučivala i o njihovom premještanju. Od 1925. godine uz Državnu djevojačku školu radilo je i Zabavište koje je prema sadržaju rada bilo ustanova za predškolski odgoj u kojem su se polaznici pripremali za polazak u osnovnu školu. Njih su podučavale za to osposobljene časne sestre. Roditelji su za boravak svoje djece u Zabavištu plaćali 25 dinara mjesečno, a siromašni roditelji nešto niže, dok su općinske vlasti plaćale samo učiteljice u Zabavištu.²⁷

Krajem 20-tih godina ponovo se pojavio problem nedostatka prostora za potrebe djevojačke škole. U razdoblju 1929.–1930. godine sagrađena je za stambene potrebe dvokatna zgrada, dok je ranija školska zgrada podignuta na kat. Krajem listopada 1930. obavljen je blagoslov novosagrađenog novog školskog objekta.

Godine 1931. uz samostansku zgradu otvoren je bio konvikt s 15 djevojaka koje su polazile Nižu gimnaziju ili Trgovačku školu. Boravak se jednim dijelom plaćao novčano i jednim dijelom živežnim namirnicama. Među njima je bila i Zdenka Hrešić, kćerka mljekara u Velikim Zdencima, po kojoj je kasnije i tamošnja mljekara dobila ime „Zdenka“.

Djevojačka pučka škola radila je do listopada 1944. godine kada su tri činovnika Narodnog odbora Daruvara obavijestili upraviteljicu škole i saopćile joj da časne sestre ne mogu biti odgajatelji mladeži niti učitelji. Time je završio i rad ove škole.

2.3. Češka privatna pučka škola u Daruvaru

Do otvaranja češke pučke škole u Daruvaru došlo je nakon Prvog svjetskog rata, 1922. godine. Njenom otvaranju prethodilo je nekoliko značajnih događaja. Nakon rata raspala se Austro-Ugarska i na njenom su prostoru nastalo više novih država, među njima Kraljevstvo SHS i Čehoslovačka. Mnogi pripadnici češke i slovačke nacionalnosti vratili bi se u matičnu zemlju, ali tamo za njih nije bilo mjesta. Postali su nacionalna manjina u jednoj drugoj državi pa su se trebali prilagoditi novim okolnostima života. Za razliku od Slovaka koji su u Vojvodini imali već slovačke škole, Česi u Hrvatskoj takvih škola nisu imali. Da bi očuvali svoj identitet, počeli su u većem broju osnivati kulturna društva (besede) u kojima se njegovao kulturni život.

U Daruvaru je Češka beseda bila osnovana ranije, 1907. godine. Neki njeni članovi su nakon rata spoznali da im nedostaju stručni kadrovi koji bi vodili mlade naraštaje čime bi se izbjegla asimilacija jer su njihova djeca polazila nastavu na hr-

²⁷ HEROUT, Vjenceslav, 135. obljetnica... *Vrela*, 17. i 18., 2001, str. 11.

vatskom jeziku. Put do otvaranja takve škole nije bio jednostavan. Trebalo je dobiti pristanak državnih vlasti za njeno otvaranje. Njega su dobili, ali o svemu ostalom trebali su brinuti sami. Obratili su se prosvjetnim čehoslovačkim vlastima odakle su dobili obećanje da će im slati češke učitelje i platiti njihov rad i da će školu opremiti knjigama i nastavnim priborom. Češka beseda trebala je osigurati školski prostor i nabaviti osnovni školski inventar.

Sve ove poslove obavio je jedan manji krug ljudi Češke besede Daruvar kojima se 1921. priključio i prof. Franta Burian²⁸ koji je iz gospičke gimnazije prešao na rad u daruvarsku gimnaziju. Problem učeničkog prostora riješili su zakupom jedne obiteljske zgrade u Donjem Daruvaru u kojoj su preinakama za nastavu osposobili dvije učionice. Trebalo je ishoditi i mnoge državne dozvole pa su razne delegacije putovale u Požegu, Zagreb ili Beograd gdje su bili razne ustanove koje su trebale dati suglasnost za pojedina pitanja. Jedan od problema u Daruvaru bio je dobivanje privole roditelja da svoju djecu ispišu iz mješovite ili djevojačke pučke škole i upišu ih u češku školu za koju se nije znalo da li će opstati. Stoga ju je u prvoj školskoj godini polazilo smo 36 učenika podijeljenih u četiri razreda. Bojazan roditelja bio je opravdan jer su pojedinci agitirali da će učenici niže češke škole imati problema u nastavku školovanja jer na višim stupnjevima školstva nije bilo škola sa češkim nastavnim jezikom. U sljedećim školskim godinama, kada je škola dobila iz Češke stručan učiteljski kadar i kada su bile dobivene sve dobivene dozvole za rad, strah roditelja je uklonjen i broj njenih polaznika se počeo povećavati pa se njihov broj između 1929.–1941. godine kretao između 92-127 učenika.²⁹

Godine 1926. kupljena je i adaptirana jedna druga zgrada u današnjoj Gupčevoj ulici 52 za potrebe Češke privatne niže pučke škole. Sredstva za nju prikupljena su zbirnim akcijama u Daruvaru, Zagrebu, Čehoslovačkoj i dobivene pomoći čeških iseljenika iz Daruvara u SAD te zaduženjem kod Čehoslovačke banke u Daruvaru. Škola je otvorena 25. travnja 1926. godine i od te godine nosila je ime poznatog pedagoga Jana Ámosa Komenskog.³⁰ U njoj su predavali po dva učitelja iz Češke,

²⁸ Franta Burian (1888.–1958.) rodio se u Petrovici (Češka). Polazio je gimnaziju u Požegi, a dva zadnja razreda na biskupskoj gimnaziji u Zagrebu. Studirao je u Pragu teologiju, ali ju napustio i završio Filozofski fakultet u Zagrebu (hrvatski jezik i klasične jezike). Predavao je na gimnaziji u Gospiću, ali je 1921. došao predavati na daruvarsku gimnaziju. Uz predmete svoje struke fakultativno je učenima češke nacionalnosti predavao češki jezik. Neki od tih učenika su dodatno išli na školovanje u Prag i time se postupno počeo stvarati ovdašnji češki učiteljski kadar. Bio je svestrana osoba, pisao je pjesme, poučne priloge, kroniku, brinuo o knjižnici, pokrenuo dječji časopis Naš kutić, predavao jedno vrijeme na gimnaziji u Virovitici, bio i upravitelj daruvarske niže gimnazije. Nakon rata bio je upravitelj Češke osnovne škole u Daruvaru.

²⁹ DANĚK, Alois, *České základní školy J. A. Komenského*, Daruvar, 1977., str. 91.

³⁰ DANĚK, str. 16.

satove vjeronauka držao je Filip Homolka, vjeroučitelj češke nacionalnosti koji je vjeronauk predavao i u drugim daruvarskim školama. Satove ručnog rada, hrvatskog jezika i jugoslavenske povijesti predavale su povremeno učiteljice iz češkog vrtića ili drugih daruvarskih školskih ustanova.

Od 1940. godine nastava za učenike Češke pučke škole održavana je u Češkom domu kojeg je godinu dana ranije posvetio zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac. Uspostavom NDH 1941. godine donesena je zabrana njenog rada.

2.4. Češki vrtić u Daruvar

Češki vrtić³¹ u Daruvaru je otvoren 1926./1927. školske godine. Bio je smješten u kupljenoj zgradi za potrebe Češke privatne pučke škole. Ova školska zgrada imala je tri učionice, dvije za učenike pučke škole, a jednu za vrtić.

Zasluga za otvaranje vrtića pripada također Češkoj besedi iz Daruvara. U njega je polazilo od 37-60 djece i o njima su brinule dvije odgajateljice. Njihov zadatak bio je da nauče predškolsku djecu pravilnom govoru materinjeg jezika, da stječu kulturne i higijenske navike, učili su ih vještinama ručnog rada, upoznavali ih s osnovnim stvarima iz svakodnevnog života. O radu vrtića i njegovom održavanju brinula je daruvarska Češka beseda i uprava Češke škole.³²

Prostorni uvjeti za rad bili su loši jer je za vrtić bila korištena samo jedna prostorija. Ostala pomagala za rad velikom mjerom dobivena su od školskih institucija iz Čehoslovačke pa su po toj strani uvjeti rada bili zadovoljavajući. Pitanje prostora se poboljšalo 1939. godine kada je dječji vrtić premješten u prostor novosagrađene zgrade Čehoslovačkog doma. Ipak ovdje je on radio samo do 1941. godine kada je bio zabranjen rad svim češkim školskim ustanovama.

2.5. Prokúpekova gospodarska škola

Niže pučke češke škole pružale su učenicima samo osnovna znanja i nisu dovoljno osposobljavale polaznike o znanjima potrebnih za veću proizvodnju. Toga su bili svjesni i neki Česi u seoskim sredinama koji su se zato dodatno samoobrazovali čitajući češku stručnu literaturu o ratarstvu i stočarstvu. Jedan od takvih bio je August Mžik, član HSS-a i jedno vrijeme poslanik u Skupštini Kraljevine SHS-a. On je iskoristio poznanstvo sa Stjepanom Radićem pa je u njegovom selu, Velikim Zdencima, 1928. otvorena češka gospodarska škola, nazvana Prokúpekova³³ gospodarska škola.

³¹ U češkom jeziku za vrtiće se koriste riječi *mateřské školy* (majčinske škole) ili *školky* (male škole).

³² DANĚK, Alois, *70 let české mateřské školy v Daruvaru...*, str. 79-80.

³³ Adolf Prokúpek bio je političar i predsjednik Čehoslovačke zemljoradničke zajednice. Suglasnost da nosi njegovo ime dao je osobno Prokúpek pismom adresiranim na Čehoslovački savez u Beogradu.

Za njeno otvaranje zaslužne su i neke institucije u Čehoslovačkoj koje su poslale o svom trošku i stručnog učitelja ing. Jana Chromečka, koji je postao i upravitelj škole. Gospodarska škola u Velikim Zdencima trebala je biti samo privremeno rješenje, dok se u Daruvaru za nju ne pronađe pogodan stambeni prostor.

Školski plan i program napravljen je po uzoru na takve škole u Čehoslovačkoj, ali prilagođen ovdašnjim prilikama. Učenici prvog razreda imali su tjedno 35 sati i slušali 18 nastavnih predmeta, većinu stručnih, a manji broj općeobrazovnih. U drugom razredu imali su 36 sati tjedno i 20 nastavnih predmeta. Polaznici su bili dječaci češke nacionalnosti iz sela daruvarskog područja, a nastava se održavala u ljetnim mjesecima kada nije bilo poljskih radova.

Gospodarska Prokúpekova škola je 1930. godine premještena u zgradu Češke osnovne škole Komensky u Donji Daruvar, u prostor namijenjen za polaznike Dječjeg vrtića. Već 1931. godine, zahvaljujući doprinosu raznih institucija iz Čehoslovačke i ovdašnjih lokalnih ustanova te nekih udruga i pojedinaca, započela je gradnja nove školske zgrade za potrebe Gospodarske škole uz dvorišni dio Češke škole. Ona je otvorena krajem 1931. godine uz prisutnost mnogih uzvanika iz prosvjetnog i gospodarskog života iz Čehoslovačke i Jugoslavije, predstavnika Čehoslovačkog saveza u Jugoslaviji te predstavnika raznih kulturnih udruga s daruvarskog područja.

U radu ove škole, kao njeni ravnatelji, u daruvarskom razdoblju izmijenili su se Václav Jakubec (1930.–1931.), Jaroslav Procházka (1931.–1934.) i Karlo Herot (1934.–1941.).

Uz Prokúpkovu stručnu gospodarsku školu su se od 1933. godine organizirali kursevi za djevojke. U njima su seoske djevojke stjecala korisna znanja u vođenju domaćinstva, od kuhanja do obavljanja ženskih kućanskih poslova. U tome su uz stručne predavače ispomagale neke daruvarske domaćice.³⁴

Prokúpekova gospodarska škola polučila je ono što se od nje očekivalo. Velik broj mladog naraštaja završio je ovu školu i time doprinio da su se počele mijenjati gospodarske prilike u sredinama iz kojih su dolazili njeni polaznici. Iako gospodarske prilike 30-tih godina nisu bile sklone seljačkom stanovništvu, ipak škola je stvorila takav kadar koji je i u teškim prilikama uspio osigurati sve što je bilo potrebno za jedan normalan život u seljačkim obiteljima. Škola je radila do 1941. godine kada je bila zabranjena.

2.6. Mješovita šegrtska škola

Tijekom Prvog svjetskog rata nije bilo prekida nastave Šegrtske škole u Daruvaru, osim nekoliko dana u listopada 1918. zbog španjolske gripe i nereda zbog pljački

³⁴ HEROT, Karel, *Poslání Prokúpkovy odborné hospodářské školy v Daruvaru, Deset let-Prokúpkovy odborné hospodářské školy v Daruvaru Jugoslavie*, Zahřeb, 1938., str. 47-80.

koje su se događale u Daruvaru. U radu Šegrtske škole u međuratnom razdoblju, kao najveći problem bilo je održavanje škole koje je bilo na teretu općine Daruvar. Pošto su u Daruvaru bile dvije općine, Trgovište Daruvar i Daruvar Vanjski, bilo je sporno na koji način provesti financiranje ove škole koju su polazili učenici iz tog područja. Postignut je kompromis, ali kasnije se nedostatak novca prikupljao školarinom.

Do sredine 1919. šegrti su polazili nastavu nedjeljom od 14 do 16 i od 17 do 19 sati utorkom. Od tada se nastava održavala samo u radnim danima (ponedjeljak, srijeda, petak) od 17 do 20 sati. Školske godine 1921./1922. bila su dva odjeljenja nižeg odjela, jedno odjeljenje su činili učenici I. razreda, a drugo odjeljenje II. i III. razred. Unutar viših odjeljenja postojale su građevna, industrijska i mješovita skupina. Neke predmete su imali zajednički, a neke zasebno. Njima je predavalo pet učitelja (Banfić, Korkut, Mekić, Mesić i Petrović) i dva vjeroučitelja (Schubert i Osmec).

Broj učenika Šegrtske škole bio je u stalnom porastu. Najviše šegrti bilo je u nižem odjelu gdje su se vrednovali uglavnom općeobrazovni predmeti (nauka o vjeri, čitanje u stvarnoj obuci, računanje, prostoručno crtanje), a tek u višim odjelima učenici su slušali nastavne predmete koji su im koristili u kasnijem njihovom zvanju. U školskoj godini 1922./1923. bilo je 80 učenika u nižim odjelima, a u tri viša razreda 127; u 1928./1929. školsku godinu u nižem odjelu 121 učenik, a u višim ukupno 137 učenika. Šegrti su i dalje bili iz Daruvara i njegove šire okolice, ali bilo je onih koji su rodno mjesto imali u Čehoslovačkoj, Mađarskoj, Austriji i Poljskoj.³⁵

Godine 1929. izvršeno je cjelokupno preuređenje školstva. Uz promjenu nastavnih planova tada i kasnije mijenjani su i nazivi škola. Šegrtska se škola počela zvati Stručna produžna škole. Iz djelomično sačuvanih podataka za razdoblje 30-tih godina, ne spominju se više niži odjel nego se 1933./1934. školske godine navodi samo broj učenika u prva dva razreda višeg odjela (141) koji ukazuju da je broj učenika još i tada bio u porastu. U školskoj godini 1940./1941. u Stručnoj produžnoj školi bilo je u sva tri razreda 166 učenika.

Do pada broja polaznika ove škole došlo je u ratnim godinama, ali škola nije prekinula rad.

2.7. Djevojačka stručna škola

Ženska stručna škola je i u prvim godinama Kraljevstva SHS-a radila po istom nastavnom planu kao i ranijih godina, bila je smještena u zgradi Pučke škole, a vodila ju je i dalje Marija Smolčić. U više navrata htjelo se ovu školu premjestiti na neku drugu lokaciju zbog preopterećenosti zgrade Pučke škole, ali tek 1928. godine

³⁵ HEROUT, Vjenceslav, Šegrtska škola od osnivanja.... str. 24-26.

premještena je u zgradu Realne gimnazije, bivši Jankovićev dvorac, gdje su prostorni uvjeti bili bolji, pogotovu jer se broj polaznica povećavao i taj se broj tada kretao oko 70 polaznica. Zbog toga povećanja predavale su im dvije učiteljice, a starost polaznica bila je od 11 do 18 godina, ali je manji broj bilo i starijih.³⁶

Godine 1929. došlo je do znatnih promjena u ženskim stručnim školama. Škola se počela zvati Stručna zanatska škola, trajala je četiri godine i popunjena je s više obrazovnih predmeta (vjeronauk, srpsko-hrvatski jezik, račun, historija sa zemljopisom, higijena, gimnastika, pjevanje).³⁷

Ova je škola dobila i drugu koncepciju jer su postojali prvi i drugi pripravnici razred zanatske škole i prvi i drugi razred stručne zanatske škole. U školskoj 1939./1940. ukupno je u četiri razreda daruvasko Stručne ženske zanatske škole bilo 87 polaznica koje su učile četiri učiteljice i jedan vjeroučitelj. Škola je s nešto manjim brojem polaznica te promjenama naziva predmeta radila i u ratnim godinama. S radom je prestala 1946. godine.

2.8. Niža daruvasko gimnazija

Usporedno s rješavanjem problema školskog prostora u Daruvaru tijekom Prvog svjetskog rata razmišljalo se kako višu pučku školu pretvoriti u nižu realnu gimnaziju. Prvi je takvu ideju početkom 1918. godine predložio izaslanik Kraljevske kotarske oblasti predstojnik Pavlica općinskom zastupstvu Trga Daruvara obrazlažući da bi to bilo u interesu grada i cijelog daruvaskog kotara. On je pozvao zastupstvo da o tome donese zaključak.

Općinsko je zastupstvo prihvatilo taj prijedlog pa je zadužilo poglavarstvo da o tom pitanju podnese predstavku i molbu Kraljevskoj zemaljskoj vladi, Odjelu za bogoštovlje i nastavu. Tada je općinsko poglavarstvo obećalo da će za potrebe realne gimnazije dati jednu zgradu i dodatnu pomoć za njen rad. Tada se zaključilo da se u svezi toga zamoli i velikog župana da on predvodi jednu deputaciju daruvaskog zastupstva koja bi tu molbu predala Kraljevskoj zemaljskoj vladi.³⁸

Iz sadržaja odgovora sredinom 1918. godine doznaje se pod kojim je uvjetima Kraljevska zemaljska vlada bila voljna otvoriti nižu realnu gimnaziju još tijekom 1918. godine. Pošto je općina pristala na sve uvjete, Naredbom Kraljevske zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu ukinuti su V., VI. i VII. razred Više pučke škole, a istovremeno umjesto njih otvoreni su I., II. i III. razred Niže gimnazije „za-

³⁶ HEROUT, Vjenceslav, Rad stručne škole između dva rata. U: M. Zailac (ur.), *Razvoj stručnog obrazovanja u Daruvaru 1887.–1987.*, Daruvar, 1988., str. 35-40.

³⁷ Isto, *Rad stručne škole...*, str. 36-37.

³⁸ HR-DABJ, zapis Sjedničkog općinskog zastupstva 13. 7. 1918.

grebačkog tipa“. Time je u novoj školskoj godini 1918./1919. ostao još samo VIII. razred Više pučke škole koji je imao 27 učenika, dok su peti, šesti i sedmi razred preuzeli nove programe i postali I. II. i III. razred Niže gimnazije. Pošto je Viša pučka škola bila pred ukidanjem, školska zgrada kao i sva učila zapisnički su predani ravnateljstvu Niže gimnazije. Naredbom Kraljevske zemaljske vlade od 28. kolovoza 1918., osim ravnatelja Ivana Ramušćaka, u nastavi u Realnoj gimnaziji trebali su predavati svi potrebni učitelji Više pučke škole.³⁹

U 1919./1920. školskoj godini pojavio se i IV. razred Niže gimnazije i time je u potpunosti zaživjela Niža gimnazija s ukupno 160 učenika, ujedno su stvoreni preduvjeti da Daruvar 1920./1921. školske godine dobije i V. razred što je bio ujedno prvi razred više gimnazije. Time je Daruvar dobio prvu školsku ustanovu na razini današnjih srednjih škole.⁴⁰

Da bi se otvorila viša daruvarska gimnazija trebalo je još 1919. godine riješiti problem školskog prostora. Tada su tadašnje općinske vlasti od grofa Ljudevita Kulmera kupile za školske potrebe vlastelinski dvorac za 550 000 kruna. Iako je to za trgovišnu blagajnu bio veliki izdatak, ipak zahvaljujući zajmu kod podružnice Prve hrvatske štedionice te nekim domaćim zakladama ta se kupovina pokrila, čime je bio riješen veliki problem školskog prostora za međuratno razdoblje.

U međuratnom razdoblju Niža gimnazija je mijenjala nazive pa se spominje pod nazivom Državna realna gimnazija, a od 1932. godine kao Samoupravna realna gimnazija.⁴¹ Iza ovih promjena slijedile su suštinske promjene vezane za njeno uzdržavanje. Kada je 1932. godine ukinuta *Niža gimnazija*, uskoro je slijedio Kraljev ukaz kojim se dozvoljava njen rad pod novim nazivom Samoupravna realna gimnazija, ali teret njenog rada pao je na teret općine Daruvar. Godinu dana kasnije, 1933. godine, na mjesto ravnatelja bio je postavljen prof. Franta Burian.

Predavači Niže gimnazije predavali su i na Višoj gimnaziji u razdoblju njenog rada (1920.–1928.), a nakon njenog ukidanja ostali su raditi na Nižoj realnoj gimnaziji, ali su neki dio satnice predavali i na tada otvorenoj Trgovačkoj školi.

Broj učenika u četiri razreda Niže gimnazije se kretao u razdoblju 1919.–1928. oko 200 učenika, početkom 30-tih oko 170, a nakon 1934. u prosjeku više od 230 učenika. Najviše ih je bilo 1939./1940. školske godine kada ih je bilo 296. U vrijeme rata taj se prosjek neznatno smanjio. Najviše polaznika bilo je iz Daruvara, ali ih je bilo dosta iz šire daruvarske okolice. Krajem 1939. godine razriješen je dužnosti ravnatelj Franta Burian i premješten na gimnaziju u Viroviticu. U njegovom razdoblju

³⁹ HEROUT, Vjenceslav, *Od pučkih škola do prve daruvarske gimnazije*. U: A. Marjanović (ur.), *50 godina daruvarske Gimnazije*, str. 8-9.

⁴⁰ HEROUT, Vjenceslav, *Stopedeseta obljetnica daruvarskog osnovnoškolskog obrazovanja...*, str. 21.

⁴¹ PALAVRA, Zdravko, *Prilog povijesti daruvarskog školstva. Vrela*, (Daruvar), br. 31, 2008., str. 14-21.

u Daruvaru učenici češke nacionalnosti imali su mogućnost slušati kao izborni predmet češki jezik.

2.9. Viša daruvarska gimnazija

Nakon kupovine vlastelinskog dvorca 1919. godine započelo je njegovo renoviranje i prilagodba za obavljanje nastave. Učenički prostor otvoren je 12. rujna 1920. godine i taj dan treba smatrati i početnom godine rada daruvarske Gimnazije. Tada se u V. razred (prvi viši) upisalo 18 učenika. U sljedećim školskim godinama postupno su se otvarali viši razredi gimnazije pa je ova škola 1924. godine dala svoje prve maturante. Nažalost tada je odlučeno da se u Daruvaru ukine Viša gimnazija pa su učenici počeli prelaziti u gimnazije u susjednim gradovima. Zbog osipanja broja učenika 1925. godine VIII. razred je bio zatvoren čime je Viša gimnazija dala samo jednu generaciju maturanata. Ostali viši razredi gimnazije su se do 1928. godine postupno gasili pa je u Daruvaru ostala samo Niža gimnazija.⁴²

2.10. Trgovačka (ekonomska) škola u Daruvaru

Nakon Prvog svjetskog rata Daruvar je već bio značajno gospodarsko i administrativno središte s oko dvije i pol tisuća stanovnika i s ustanovama u kojima se javila potreba za novčarsko-administrativna znanja. Zbog toga se javila potreba za otvaranjem neke škole koja bi obrazovala kadrove i za takve potrebe. Za ovo je Daruvar imao solidan nastavni kadar jer je u razdoblju 1920.–1928. godine u Daruvaru radila Gimnazija na razini današnjeg stupnja gimnazija, ali je 1928. prestala s radom.

Otvaranje Trgovačke škole često se prikazivao kao posljedica spleta mnogih slučajnosti. Ipak zasluge za njeno otvaranje pripada tadašnjem Općinskom poglavarstvu na čelu s općinskim upraviteljem Ferdom Kröpflom. Slučajnost se često povezuje s činjenicom da je u prvoj polovici 1928. godini u daruvarskim kupkama boravio načelnik Ministarstva trgovine i industrije za stručnu nastavu David Korenić. Tu su prigodu iskoristili upravitelj Daruvarskog kupališta inženjer Aleksandar Jovanović i daruvarski gradonačelnik Ferdo Kröpfl. U razgovorima s Korenićem oni su ga upoznali s nekim problemima daruvarskog školstva. Oni su poslušali njegov savjet što treba učiniti ako žele da Daruvar dobije stručnu školu koja će obrazovati kadrove koji su gradu nedostajali. Odašli su molbu Ministarstvu trgovine i industrije u Beograd i tražili dopuštenje za otvaranje dvogodišnje trgovačke škole.

Nešto kasnije jedna daruvarska delegacija posjetila je osobno ministra trgovine i industrije dr. Mehmeda Spahu u Sarajevu gdje se tada nalazio. U ljetnim mjesecima

⁴² TURK, Valerija, Rad prve daruvarske gimnazije od 1920. do 1928. godine. U: A. Marjanović (ur.), *50 godina daruvarske Gimnazije*, Daruvar, 2004., str. 11-18.

kolala su mnoga pisma iz Daruvara u Beograd u kojima se daruvarsko zastupstvo obavezalo koje će sve obaveze preuzeti ukoliko dobiju trgovačku školu.

Nakon mnogih prepiski Ministarstvo trgovine i industrije u Beogradu je 4. rujna 1928. donijelo rješenje pod kojim su navedeni uvjeti pod kojim im je obećana dvogodišnja trgovačka škola: općina trgovišta Daruvar trebala bi osigurati zgradu, sve materijalne izdatke za održavanje škole, platiti pomoćno osoblje, te honorare ravnatelja i nastavnike. Država bi platila samo stalne nastavnike za komercijalne struke.

Nakon što je prihvaćen ovaj prijedlog, trebalo je obaviti još mnogo poslova jer je već počela nova školska godina. Usporedno s pripremama prostora za trgovačku školu, koja je bila u bivšem vlastelinskom dvorcu, rješavano je i pitanje nastavnog kadra. Izabrani su među profesorima Realne gimnazije, a ravnatelj dvogodišnje Trgovačke škole postao je Nikola Žic koji je bio ujedno ravnatelj Realne (niže) gimnazije.

Nastava je u daruvarskoj Trgovačkoj školi počela 1. listopada 1928. godine. Školu je polazilo 25 učenika, ali je kraj školske godine „dočekalo“ 17 učenika, od kojih je 12 uspješno završilo razred. Kao sastavni dio Trgovačke škole od rujna 1929. godine počeo je raditi Ekonomat kao radionica za prometovanje robe i štednju učenika

U svom kasnijem radu ova je škola mijenjala nastavne planove i programe. Ona je od listopada 1936. počela raditi po planu četverogodišnjih trgovačkih akademija, ali tek 11. travnja 1937. kraljevskim ukazom i potpisom kraljevskim namjesnicima škola je službeno postala Državna trgovačka akademija sa četiri razreda. Broj razreda se postupno povećavao pa je tek 1939./1940. godine imala sva četiri razreda s ukupno 150 učenika. To je bio osjetni porast, jer 1937. godine, kada je bila još dvo-razredna, imala je 103 učenika. Povećao se osjetno i broj predavača. Prvi maturanti Državne trgovačke akademije bili su 1940. godine. Radila je i u ratnim godinama.

3. Daruvarsko školstvo u ratnim godinama 1941.–1945.

U ratnim godinama 1941.–1945. godine nije došlo do prekida nastave u Daruvaru. Jedan kraći prekid bio je u rujnu 1944. godine, a drugi početkom 1945. godine. To je ujedno dokaz da se nisu tijekom rata u gradu vodile velike borbe. Ipak se u njemu u noćnim satima, skriveno od očiju šire javnosti, vršila uhićenja i sudjenja i to ne samo stanovnika Daruvara, već i dovedenih pojedinaca iz okolnih susjednih sela.

Djelomično je tijekom rata došlo do promjene u sastavu nastavnog kadra, naziva nekih nastavnih predmeta i osjetne promjene u sadržajima nekih nastavnih programa. Bila je ukinuta i Privatna češka škola čiji su učenici nastavili školovanje u mješovitoj daruvarskoj Pučkoj školi. Češki vrtić i Prokūpekova gospodarska škola su nakon zabrane također prekinuli svoj rad. Češka osnovna škola J. A. Komenský je sa smanjenim brojem učenika nastavila s radom pred kraj rata, u studenom 1944.

godine, nakon oslobađanja Daruvara u rujnu navedene godine.⁴³ U isto vrijeme dolazi do zabrane rada Djevojačke pučke škole pod izlikom da časne sestre ne mogu biti više učiteljice i odgajateljice školske djece.

4. Daruvasko školstvo 1945.–1992. godine

4.1. Češki vrtić „Ferda Mravenec“

Nakon rata pod okriljem Čehoslovačke besede Daruvar obnovljen je 1946. godine rad češkog vrtića pod nazivom Češki dječji vrtić „Ferda Mravenec“. Broj djece bio je u neprestanom porastu pa se kretao od 40 do 76 djece. Sve do 1974. godine dječji je vrtić bio samostalna ustava, a nakon toga bila je pripojena češkoj osnovnoj školi. Do 1981. godine dječji vrtić nije imao pogodan prostor za svoj rad pa je brigu o tom dijelu preuzela Češka beseda Daruvar koja je dala za njegov rad dio svojeg prostora u Češkom domu. Zaposlenici vrtića bili su plaćeni iz državnih sredstava.

Problem prostora za rad Dječjeg vrtića „Ferda Mravenec“ rješavao se postupno. Nakon 1957. godine premješten je u nekadašnju zgradu Grossove banke, ali su prethodno za njenu adaptaciju uložena velika sredstva. Broj polaznika počeo se povećavati 70-tih godina prošlog stoljeća i kretao se od 75 do 95 djece pa su bile oformljene dvije skupine djece s dvije, a kasnije tri odgajateljice.⁴⁴

Godine 1980. počela je u školskom prostoru češke škole gradnja nove zgrade za potrebe češkog vrtića koji je bio svečano otvoren 16. rujna 1981. godine. Nova je zgrada imala četiri velika prostora za boravak djece, dvije umivaonice, praonicu, kuhinju sa ostavom, garderobe i zbornički prostor. Šest odgajateljica brinulo je o djeci između dvije do šest godina. Boj djece se od 1980. do 1991. godine kretao od 80 do 102.

Zbog ratnih okolnosti u Daruvaru u rujnu 1991. godine velik broj djece češkog vrtića nakon poziva Ministarstva rada i socijalne skrbi ČSFR sklonjen je u više mjesta Češke, a manjim dijelom na Hvar. O manjem broju predškolske djece koja su u ratnim danima ostala u gradu, skrbile su odgajateljice hrvatskog i češkog vrtića. Kada se u siječnju 1992. situacija primirila, nastavljen je rad češkog vrtića u Daruvaru.

4.2. Dječji vrtić „Vladimir Nazor“

Dječji vrtić „Vladimir Nazor“ u Daruvaru počeo je s radom početkom lipnja 1952. godine na inicijativu Gradskog NO Daruvar pod nazivom *Zabavište* kako se

⁴³ PERVAN, Marica, Razvoj školstva. U: *Daruvar*. Zagreb: Izdavačko i propagandno poduzeće „Zagreb“, 1975., str. 130-136.

⁴⁴ DANĚK, Alois, 70 let české mateřské školy v Daruvaru..., str. 83.

zvalo nekada, kada je radilo uz samostansku školu. U početku ga je polazilo 34 djece i radio je jednokratno, a od 1963. godine prešao je na produženi boravak. Od 1965. godine koristi se naziv Dječji vrtić „Vladimir Nazor“ Daruvar koji je od 1967. godine prešao na odgojno-obrazovni rad prema Prijedlogu rada u dječjim vrtićima potvrđenim 1970. od Pedagoškog savjeta SRH.⁴⁵

Zbog stalnog povećanja broja djece veoma brzo se pokazao problem nedostatka prostora pa je 1960. godine adaptiran i podrum, a tek 1972. godine dogradnjom su dobivene još dvije sobe i kuhinja s ostavom. Ipak i ovo je bilo samo privremeno rješenje jer se broj djece povećavao pa su u neposrednoj blizini izgrađene još četiri sobe koje su puštene u rad 1978. godine. Tada je u vrtiću radilo 30 djelatnika, broj djece se kretao od 280 do 320 podijeljenih u 10 odgojnih skupina.⁴⁶

U rujnu 1984. godine otvorene su u Daruvaru i jaslice u adaptiranom prostoru bivšeg *Doma zdravlja*. Time se rad učenika predškolskog odgoja odvijao na trima lokacijama koje su u tadašnjim okolnostima zadovoljavale uvjete za rad s djecom toga uzrasta.

Nakon napada na grad 18. kolovoza 1991. godine bio je obustavljen rad vrtića do prosinca 1991. godine. Dio djece predškolskog i školskog uzrasta bio je zbrinut na Hvaru, a jedno vrijeme za jedan dio djece organiziran je rad u skloništu robne kuće. Tijekom ratnih zbivanja bile su oštećene sve tri zgrade dječjeg vrtića. Početkom 1992. bilo je u vrtiću 24 djelatnika i osam skupina djece.⁴⁷

4.3. Osnovna škola „Vladimir Nazor“

Nakon rata nastavljen je rad niže mješovite četverogodišnje škole koja je doživjela osjetne promjene nastavnih planova i programa, ali je najvažnija ona koja je rješenjem Ministarstva prosvjete NRH sredinom 1948., nakon ukidanja nižih razreda gimnazija, produženo obavezno školovanje sa četiri na sedam godina. Prethodnom odlukom niži razredi gimnazije trebali su se transformirati u sedmogodišnje škole. Taj prijelaz je bio postupan, ali ipak već se 1948./1949. školsku godinu stopila ranija Niža pučka škola sa preostalim razredima Niže gimnazije u sedmogodišnju školu. Ovim još nije završen proces promjena jer se 1951./1952. školsku godinu sedmogodišnja osnovna škola počela pretvarati u osmogodišnju školu.⁴⁸

Dana 1. 9. 1966. škola je postaje centralnom školom i za polaznike viših razreda osnovne škole iz susjednih sela, a 15. rujna 1971. na svečanoj sjednici, u povodu

⁴⁵ PERVAN, Marica..., *Daruvar*, str. 130.; *Naših prvih 50 godina*, Daruvar, 2002., str. 6.

⁴⁶ *Naših prvih 50 godina...*, str. 7.

⁴⁷ MILEK, Katica, *Prvih 50 godina Dječjeg vrtića „Vladimir Nazor“*. U: *Naših prvih 50 godina*, Daruvar, 2002., str. 8.

⁴⁸ PERVAN, Marica....., *Daruvar*, str. 130.

Dana grada, iznesena je informacija da će daruvarska Osnovna škola nositi naziv „Vladimir Nazor“⁴⁹.

Zbog povećanog broja učenika pojavio se problem prostora pa je krajem 1971. godine raspisan referendum u kojem je bio i plan gradnje nove školske zgrade. Kamen temeljac položen je u travnju 1974. godine. Uz školske prostore već se gradila i sportska dvorana koja je otvorena 16. rujna 1975. godine⁵⁰, a potpuno otvaranje cijelog školskog kompleksa s dvoranom⁵¹ dogodilo se 16. rujna 1977. godine⁵². U to vrijeme ovu je školu polazilo oko 1400 učenika podijeljenih u 58 odjeljenja. U školi je radilo 50 učitelja.⁵³

Broj učenika Osnovne škole bio je u kasnijim godinama u stalnom porastu jer su je polazili osim daruvarskih učenika i učenici nekih okolnih daruvarskih sela nižih razreda (Batinjani, Vukovje, Dobra Kuća, Doljani, Markovac, Golubnjak, Gornji Sredani, Gornji Daruvar, Ivanovo Polje, Gornja Vrijeska, Lipovac Majur, Ljudevit Selo). To je bio razlog da je nastava bila dvokratna i da se dio nastave održavao i dalje u Dvorcu i to uglavnom za učenike nižih razreda. Na početku školske godine 1990./1991. Osnovnu školu „Vladimir Nazor“ polazilo je 1412 učenika u centralnoj i 177 učenika u područnim školama. O njima je brinulo 79 prosvjetnih radnika, 38 u predmetnoj nastavi, 34 u razrednoj nastavi od čega 12 u područnim školama. Preostali su bili ravnatelj, pedagog i psiholog i dvoje knjižničara. U administraciji je bilo dvoje zaposlenika, a ostalih 15 zaposlenika bilo je raspoređeno na pratećim poslovima (održavanje čistoće, tehnička služba i prehrana).⁵⁴

4.4. Češka osnovna škola „Jan Amos Komenský“

Češka osnovna niža škola nastavila je s radom koncem 1944. godine kada su na školi radila dva učitelja s 53 učenika. Nastavni planovi i programi bili su identični onim u ostalim osnovnim školama uz neke dodatne sadržaje iz češke povijesti i kulture te nastavni predmet češkog jezika i nastave na češkom jeziku. U studenom 1945. iz Virovitice se vraća prof. Franta Burian koji je ponovo postao ravnatelj Niže gimnazije. Za učenike češke nacionalnosti u Nižoj gimnaziji tada se ponovo uvodi

⁴⁹ *Jednota*, 1971., br. 39, str. 13.

⁵⁰ *Jednota*, 1975., br. 39.

⁵¹ Školska zgrada u Gajevoj ulici obuhvaća 3 500 m kvadratnih, ima 14 specijaliziranih učionica, 13 kabineta, knjižnicu s čitaonicom, kuhinju s blagovaonicom, kancelarije (pedagoške službe, tajništva, računovodstva, ravnatelja), zbornicu i arhiv, sanitarni čvor. Uz zgradu je dvorana za tjelesni odgoj. Ovaj podatak se nalazi u Izvješću i radu škole u školskoj godini 1992./1993.

⁵² *Jednota*, br. 38, 1977.

⁵³ Nová školní budova, *Jednota*, br. 38, 1977., str. 16.

⁵⁴ Školski arhiv, Osnovna škola „Vladimir Nazor“ Daruvar, Godišnji plan rada škole za šk. god. 1990./1991.

češki jezik kao izborni predmet. Na početku školske godine 1947./1948. oformljuju se paralelno hrvatsko i češko odjeljenje, a u lipnju 1948. i službeno se objavljuje prekid rada Niže gimnazije pa su od 1948./1949. javlja i češka sedmogodišnja škola koje je tada bila premještena u Češki dom. Nešto kasnije ona je postala osmogodišnja. Tada se pojavio problem stručnog učiteljskog kadra jer su češke škole bile otvarane i u drugim sredinama u kojima su živjeli pripadnici češke nacionalnosti. Velik broj čeških učitelja vratio se u domovinu nakon zabrane čeških škola, a neki koji su ovdje ostali, vratili su se nakon rata u vrijeme velike reemigracije Čeha u matičnu zemlju u godinama između 1945.–1948. godine. Nakon što je 1948. godine došlo do idejnog sukoba Jugoslavije sa zemljama Imformbioa, prekinute su i sve veze sa Čehoslovačkom. Tada je prestala svaka pomoć čehoslovačkih institucija češkim školama na području ovdašnje države. To je primoralo Čehoslovački savez da započne s preostalim kadrovima izdavati školske udžbenike, posebno iz češkog jezika, što je bio poticaj i za razvoj cjelokupnog izdavaštva. Pitanje stručnih školskih kadrova riješeno je tek nakon otvaranja Pedagoške akademije u Pakracu 1961. godine.

Broj učenika Češke osnovne škole u Daruvaru bio je u stalnom porastu jer su njene više razrede polazili i učenici iz drugih okolnih sredina u kojima su živjeli Česi i gdje nije bilo takvih škola.

Odlukom o racionalizaciji školskih mreža, koju je donijela Skupština Općine Daruvar, Češka škola Jana Amosa Komenskog postala je školske 1958./1959. godine centralnom školom koja je imala svoje područne niže osnovne škole u Gornjem Daruvaru, Doljanimam, Ljudevit Selu, Golubnjaku i Donjim Sredanima.⁵⁵

Broj učenika je varirao od 309 u 1949. godini do 198 učenika u 1959. Smanjenje nije vezano za kretanje stanovništva u Daruvaru, već smanjenjem broja polaznika u ovu školu iz šire okolice, pogotovu kada je u Končanici bila otvorena osmogodišnja kola. Također je varirao i broj predavača u školi. Nakon što je ona postala sedmoljetka, imala je 1949. godine osam učitelja i četiri vanjska djelatnika. Godine 1970. taj se broj povećao na 17 učitelja.

Od 1958. do 1969. godine učenici Češke osnovne škole J. A. Komenskog imali su u Tkonu rekreativno središte kamo su svake godine odlazili na ljetovanje. Godine 1967. godine tri su škole s daruvarskog područja kupile u Tkonu jedan prostor na kojem su uz pomoć raznih ustanova sagradile cisternu za vodu, a 1970. godine 14 drvenih kućica sa 4 ležaja, a godinu dana kasnije sagradili trpezariju i kuhinju i tri manje zidane kućice, svaka s pet ležaja. Time su otvorili rekreativni centar kojeg su koristili brojne generacije daruvarskih škola, ali i mnogih drugih ustanova. Nastava Češke (centralne) osnovne škole održavala se do 1972. godine u najmljenim prostorima Češkog doma Čehoslovačke besede Daruvar. Zbog povećanja broja učenika

⁵⁵ PERVAN, Marica..., *Daruvar*, str. 132.

pojavo se problem školskog prostora koji je riješen gradnjom nove školske zgrade koja je bila otvorena 10. rujna 1972. godine. Tada je dobiveno šest učionica za kabinetnu nastavu, kuhinju, trpezariju, skladište, prostranu zbornicu i više manjih koncelarijskih soba. Neko vrijeme, da bi se izbjegla nastava u dva turnusa, niži razredi su imali nastavu u prostorima Češkog doma. Tek u narednim godinama novim nadogradnjama, riješen je ovaj problem i danas se nastava za učenike Češke osnovne škole „J. A. Komensky“ izvodi u jednoj zgradi.

U školskoj godini 1989./1990. nu Češkoj školi u Daruvaru je bilo 20 predavača i 247 učenika.

4.5. Osnovna škola „16. rujna“ Daruvar/Centar „Rudolf Steiner“ Daruvar

Specijalna osnovna škola u Daruvaru počela je s radom 4. prosinca 1967. godine u sastavu Češke osnovne škole „Jan Amos Komensky“. Lokacijski su bile razdvojene jer je specijalna škola imala prostor u Zrinskoj ulici 17 u prostorima nekadašnjeg Doma učenika u privredi. U školu je bilo upisano 55 učenika u četiri odjeljenja u kojem su radila tri učitelja, a u Domu tri odgajatelja.

Od 1969. škola je radila kao samostalna ustanova i bavila se odgojem i obrazovanjem učenika s teškoćama u razvoju, u sastavu je imala i Dom sa svim pratećim sadržajima. Tada je imala 92 učenika od čega je bilo 65 smješteno u Domu. S učenicima tada je radilo osam nastavnika, a četiri u produženom defektološkom tretmanu.⁵⁶ U sljedećim godinama broj učenika se povećavao, porastao je i broj nastavnika defektologa i broj pomoćnog osoblja.

Godine 1978. mijenja se raniji naziv škole i od tada se ona zove Osnovna škola „16. rujna“ Daruvar. Najteži događaj u prošlosti ove škole dogodio se krajem 1987. godine kada je u noćnim satima izbio požar i uništio veći dio školskog objekta. Problem nastave riješen je da se nastava održavala u obnovljenim manje oštećenim prostorima preostalog objekta i jednim dijelom u iznajmljenom prostorima daruvarske vojarne. Godine 1988. položen je na novoj lokaciji (današnja Jelačićeva ulica) kamen temeljac za izgradnju škole, doma i popratnih objekata. Poslovi su dovršeni do 1991. godine i ljeti iste godine učenici su se uselili u novu zgradu Centra za odgoj i obrazovanje „16. rujna“, ali zbog izbivanja rata te godine nastava u njoj nije ni počela.

4.6. Ekonomski tehnikum – Srednja ekonomska škola

Trgovačka akademija je radila s manjim brojem učenika i u ratnim godinama. Nakon rata u 1945./1946. godini doneseni su novi nastavni planovi i programi, a

⁵⁶ *Povijesni osvrt na razvoj obrazovanja po posebnom programu u gradu Daruvaru: 35 godina Centra Rudolf Steiner Daruvar, Daruvar, 2002., str. 2.*

1947. Ministarstvo trgovine i opskrbe je školovanje u trgovačkim akademijama smanjilo sa četiri na tri godine, a promijenjen je i naziv škole u Ekonomski tehnikum. U školskoj 1947./1948. godinu školu je polazilo 72 učenika, a u prosjeku imala je sedam predavača. Od 1948./1949. školske godine Ekonomski tehnikum nije više radio u prostoru Jankovićeve dvorca, nego je premještena u školsku zgradu u današnjoj Ulici Matije Gupca 6 (nasuprot crkve) gdje su postojali bolji prostorni uvjeti rada.

Novim su nastavnim planom ekonomski tehnikumi ponovo prešli na četverogodišnje školovanje pa je od 1. rujna 1954. zamijenjen i naziv u Srednja ekonomska škola. Broj njenih polaznika bio je u stalnom porastu, ali i tu ima nekih nepravilnosti. To je posebno bilo zapaženo kada se 1953./1954. prešlo sa sedmogodišnjeg na osnovno osmogodišnje školovanje, zbog čega je za jednu školsku godinu produžen upis u prvi razred srednje škole. Tek 1957./1958. školske godine bila su sva četiri razreda sa 294 učenika.

Zbog povećanja broja učenika i lošeg stanja školske zgrade, 16. rujna 1960. godine položen je kamen temeljac za novu zgradu Ekonomske škole. Školska zgrada je veoma brzo sagrađena i svečano otvorena 25. studenog 1961. godine.

Od 1965. godine počelo je smanjivanje broja ekonomskih škola, neke su ukinute jer se pojavio višak ekonomskog kadra za kojeg tada nije bilo radnih mjesta. Taj se broj u Daruvaru smanjio sa 439 (1964.) na 254 u 1967. godini.⁵⁷

Školske godine 1967./1968. u sklopu Srednje ekonomske škole otvorena je i Škola učenika u trgovini pa su te dvije škole spojene u Centar za ekonomsko obrazovanje „Moša Pijade“ Daruvar. U sklopu Centra otvorena je škola za visokokvalificirane radnike u trgovini, a 1971./1972. i odjeljenje ugostiteljske škole.

U tom razdoblju ipak najveću je pažnju izazvao Zakon o srednjem obrazovanju kojeg je 1971. usvojio Sabor SRH. On je uz mnoge novine u nastavi potaknuo i reorganizaciju srednjih škola. Između ostalog omogućavao je udruživanje više srednjih škola u veće centre (mamut škole) koje su trebale dati bolju kvalitetu srednjeg obrazovanja.

U Daruvaru je, prema tom Zakonu, već 1. siječnja 1973. godine nastao Školski centar sa dva OOUR-a (Gimnazija „Maršal Tito“ i Centar za ekonomsko obrazovanje „Moša Pijade“) koji su zadržali ranija samoupravna prava. Djelatnici Centra za ekonomsko obrazovanje držali su 1973. godine nastavu za 266 učenika, ali su održavali i nastavu za obrazovanje kadrova uz rad u Virovitici, Bjelovaru, Kutini i Pakracu.

Velika novina je počela 1975./1976. godine kada je započela nastava po zajedničkim programima prvog i drugog razreda (pripremna faza) čime je tadašnje srednjoš-

⁵⁷ Više podataka o radu ove škole u 50-tih i 60-tih daje S. Daněk: *Česká základní škola v Daruvaru v letech 1957.–1967, 60 let Československé besedy v Daruvaru, Daruvar, 1967, str. 43-54.*

kolsko školstvo zaplovilo u nešto nepoznato. Tijekom prve polovine 1977. godine obavljani su svi potrebni poslovi oko integracije triju daruvarskih škola pa su one 1977./1978. školske godine počele s radom kao jedinstven centar.

4.7. Šegrtska škola – Škola učenika u privredi

Nakon rata Šegrtska škola nastavila je rad u sastavu mješovite Osnovne škole, dijelili su istu zgradu nasuprot Katoličke škole (mala škola). Predavači su bili također učitelji Osnovne škole, a jedan od njih (Stjepan Kovač) je honorarno obavljao dužnost upravitelja Šegrtske škole. Prema novim zakonskim propisima promijenila je naziv u *Stručnu produžnu školu* i spadala u red nižih stručnih škola. Nastava se za učenike održavala u poslijepodnevnim satima (12 sati tjedno) jer su dopodne radili kod privatnih obrtnika ili u nekim privrednim ustanovama (36 sati tjedno). Škola je bila trogodišnja i 1945./1946. školske godine završilo ju je 27 polaznika. Krajem 1945. godine Gradski narodni odbor otvorio je Šegrtski dom u kojem su polaznici imali mogućnost smještaja.⁵⁸

Od 1948. godine škola se počela zvati Škola učenika u privredi i dobiva svog ravnatelja i stalnog nastavnika, dok su ostali predavači bili iz Osnovne ili neke druge daruvarske škole ili tehničari iz nekih privrednih ustanova. Njih je do 1951. godine bilo devet. Do 1949. godine učenici ove škole su imali nastavu u maloj školi, a zatim su se preselili u prostor Jankovićeve dvorca, dok su „malu školu“ preuzeli učenici Ekonomske škole. Broj nastavnih sati teoretske nastave povećao se na 24 sati tjedno pri čemu se zamjećuje osjetno povećanje općeobrazovnih predmeta.

Tada se pojavila i potreba formiranja školske radionice. To se ostvarilo 1953. godine kada je bila osnovana Učenička proizvodna zadruga „Mladost“, smještena u zapadnom dijelu dvorca. Zbog povećanja broja učenika, 25. rujna 1957. godine Škola učenika u privredi dobila je novi prostor na periferiji grada u adaptiranoj nekadašnjoj vojnoj konjušnici koju je od JNA otkupio Narodni odbor općine Daruvar. U narednim godinama obavljene su još dogradnje unutar postojećih prostora, a posebno školske radionice koje su popunjene potrebnim inventarom. Tijekom vremena povećavao se broj polaznika u nekim zanimanjima, posebno u metalskoj struci pa se 1958./1959. godine počinju postupno formirati odjeljenja po strukama i napuštaju se mješovita odjeljenja. Te je godine na području zapadne Slavonije došlo do reorganizacije stručnih škola pri čemu se stvaraju centralne periodične škole učenika u privredi. U Daruvaru učenici su se obrazovali u metalskoj struci i po jedno odjeljenje usluga, elektrostruke i tekstila. Škola je prerasla u srednju školu i polazili su je

⁵⁸ ŠKORIĆ, Milan, Razvoj škole u periodu od školske 1945./46. do 1976./77. godine. U: M. Zailac (ur.), *Razvoj stručnog obrazovanja u Daruvaru 1887.–1987. godine*, Daruvar, 1988., str. 41-54.

učenici i iz okolnih gradova (Grubišno Polje, Pakrac, Garešnica, Podravska Slatina, Virovitica...).

Rad u stručnim školama bio je veoma složen jer su ih polazili učenici raznih zvanja pa nije bilo takvih svestranih predavača koji bi posjedovali znanja iz svih područja. Stoga je na državnoj razini 1960. godine donesen nacrt Uredbe o učenicima u privredi prema kojoj su svi oni koji su izučavali neki zanat morali obavezno pohađati škole za učenike u privredi, preciziran je odnos teoretske i praktične nastave, vrijeme školovanja, prava naučnika i obaveze prilikom naukovanju.

Do konca kolovoza 1965. godine *Dom učenika u privredi* radio je kao samostalna institucija, a od tada radi kao udružena ustanova sa Školom učenika u privredi. Tako je radio do konca 1967. godine kada je prestao biti dom i u njega se uselila OŠ „16 rujna“.⁵⁹

Nakon uvođenja specijalizacije za učenike Škole u privredi broj njenih polaznika se 1973./1974. povećao na 339 polaznika. Ona je 2. prosinca 1976. godine preimenovala u Školski centar za metalsku i elektro struku „Veljko Vlahović“.

Školske 1975./1976. godine u ovu školu se upisao prvi razred pripremnog stupnja. Krajem 1976. godine, nakon mnogih izjašnjavanja, udružili su se u Školski centar za metalsku i elektro struku „Veljko Vlahović“ s ostalim daruvarskim srednjim školama u jedinstven Školski centar Daruvar.

4.8. Gimnazija „Maršal Tito“

Put do otvaranja druge gimnazije 1954. godine bio je veoma složen.⁶⁰ Broj gimnazija je tada strogo kontroliran od najviših državnih prosvjetnih vlasti, a pošto je u Daruvaru već postojala Ekonomska škola, smatralo se da ne treba otvarati u Daruvaru još i gimnaziju.

Do otvaranje daruvarske gimnazije došlo je spletom okolnosti, a presudno je bilo što su u Daruvaru i njegovoj okolini živjeli u većem broju pripadnici češke nacionalnosti. Pošto su oni imali na ovom prostoru i osnovne češke škole, pokazala se u tom razdoblju potreba za stručnim kadrom, uglavnom u školama. Njega nije bilo jer su u ranijem razdoblju na takvim školama radili uglavnom češki učitelji iz Čehoslovačke koji su se jednim dijelom vratili 1941. godine u svoju okupiranu zemlju kada su, nakon uspostave NDH, češke škole bile zabranjene. Nakon 1948. godine, kada je došlo do sukoba između Jugoslavije i zemalja Informbiroa, prekinute su sve veze s Čehoslovačkom, o kojoj je ovdašnja češka manjina bila ovisna, posebno u učitelj-

⁵⁹ ŠKORIĆ, Milan..., *Razvoj stručnog obrazovanja...*, str. 48.

⁶⁰ HEROUT, Vjenceslav, *Povijest druge daruvarske Gimnazije (1954.–1978.)*. U: A. Marjanović (ur.), *50 godina daruvarske Gimnazije, Daruvar, 2004.*, str. 18-146.

skom kadru. Ipak put do otvaranja jedne srednje škole s nastavnim češkim jezikom bio je veoma složen jer i za takvu školu nije bio potrebit kadar, a trebao je riješiti i problem prostora i dovoljan broj učenika iz Daruvara i šire okolice koji bi polazili tu školu. Stoga se tada našlo najbolje rješenje da to bude hrvatsko-češka gimnazija u kojoj bi postojala paralelna češka odjeljenja u kojima bi se neki nastavni predmeti slušali na češkom jeziku.

Za takvu Gimnaziju je dobivena suglasnost pa je ona 10. rujna 1954. počela s radom u samostanskoj zgradi u kojoj je tada bio internat. Brojni problemi, posebno pitanje predavača, rješavani su „u hodu“⁶¹.

U razdoblju rada druge Daruvarske gimnazije (1954.–1978.) nju je završila 21 generacija daruvarskih maturanata s ukupno 1054 učenika. Najveći broj nastavio je daljnje školovanje. Daruvarski gimnazijalci su sloville na fakultetima kao dobri studenti jer su došli na studij sa solidnim znanjem. Stoga nije čudo što su mnogi nakon studija postali nastavnici, profesori, psiholozi, liječnici, veterinari, vojni piloti, inženjeri radnih struka. Velik dio njih polazilo je i Pedagošku akademiju u Pakracu koja je bila otvorena 1961. godine i time su popunili deficitaran nastavni kadar kojim su još uvijek oskudijevala daruvarska, pakračka, grubišnopoljska i garešnička područja. Daruvarska se gimnazija ugasila 1978. godine kao posljedica još jedne teško shvatljive školske reforme.

4.9. Centar za odgoj i usmjereno obrazovanje (COUO) 1977.–1992.

Nakon što su 1975./1976. školske godine započeli s radom prvi razredi usmjerenog obrazovanja, mnogi su se ponadali da će ostati na tome, ali se reforma prenijela i na sljedeće školske godine. Većina prosvjetnih djelatnika sumnjičavo je gledala na brojne novine, vodile su se oko toga rasprave, ali su ipak kasnije svi zacrtani ciljevi bili „jednoglasno“ prihvaćeni. Jednako tako na referendumu prosvjetnih radnika održanih tijekom 1976. godine prihvaćen je prijedlog o udruživanju Školskog centra OOUR Gimnazija „Maršal Tito“, Školskog centra OOUR Ekonomska škola „Moša Pi-jade“ i Školskog centra za metalsku i elektro struku „Veljko Vlahović“ u jedinstvenu srednjoškolsku ustanovu Školski centar Daruvar. Umjesto ukinute gimnazije, kao njena alternativa, pojavilo se pedagoško usmjerenje.⁶² Nakon toga počeo je proces udruživanja kojeg su pratili brojni sastanci u večernjim satima kako bi se riješili svi međusobni odnosi među trima ranijim školama. Već brzo pokazalo se da ovakve

⁶¹ Prikaz o radu čeških odjeljenja ove škole dao je Josip Matušek, *Ze života českého gymnasia*. U: *60 let Československé besedy Daruvar*, Daruvar, 1967., str. 55-59.

⁶² HEROUT, Vjenceslav, *Rad odgojno-obrazovnog usmjerenja Centra za odgoj i usmjereno obrazovanje u Daruvaru (1977.–1987.)*. U: A. Marjanović (ur.), *50 godina daruvarske Gimnazije*, Daruvar, 2004., str. 147-162.

mamut-škole s oko 1200 učenika neće u takvom ustrojstvu moći dugo funkcionirati. Objedinjeni Centar brojio je više od stotinu predavača pa nije bilo ni pogodnog prostora u kojem bi se održavali sjednice Nastavničkog vijeća ili Zborovi radnika. Nije došlo ni do smanjenja rukovodećeg kadra jer su uz ravnatelja radila i dvojica zamjenika, nabujala je i administracija jer je objedinila sve ranije djelatnike zaposlene u administrativnoj službi. „Poboljšao“ se samo uspjeh učenika jer je bila intencija da to bude škola bez ponavljača pa je došlo do prave poplave odličnih ocjena. Rješenjem okružnog suda u Bjelovaru 1978. godine Školski centar Daruvar promijenio je ime u *Centar za odgoj i usmjereno obrazovanje Daruvar*.

Nastava se odvijala na više udaljenih lokacija u zgradama udruženih škola, bila je u dva turnusa i u svim danima tjedna, osim nedjelje. Zbog problema u izvođenju nastave, nastale su mnoge interne reorganizacije. Jedna od takvih bila je podjela učenika na pripremnu i završnu fazu. Neki problemi su se htjeli riješiti otvaranjem novih radnih mjesta što je dodatno povećavalo broj izvannastavnog osoblja. Školski eksperiment u srednjim školama nije davao očekivanih rezultata pa su se već u 1984./1985. školskoj godini učenici upisivali u prvom razredu i u željenu struku. To je dovelo do nove reorganizacije Centra i pojavljuju se dva vijeća obrazovnih programa (VOP-1 i VOP-2). U VOP-1 ušli su ekonomija, trgovina, ugostiteljstvo, odgoj i obrazovanje, uprava i pravosuđe, a u VOP-2 strojarstvo, elektrotehnika, promet, tekstil i učenici s teškoćama u razvoju. Oba VOP-a su imali i svoje voditelje pa su izvršena podjela školskih zgrada u kojima su obavljali nastavu.⁶³ Tijekom rada COUO bilo je mnogo novina u nastavnom procesu, javljale su se nove struke, a neke su se gasile. Od listopada 1986. godine u sklopu Centra počela je s radom autoškola za osposobljavanje vozača A, B, C, D i E kategorije. Nakon 10 godina rada ugasilo se pedagoško usmjerenje, posljednji polaznici su maturirali 1987. godine. U tom razdoblju pedagoško usmjerenje završilo je 249 polaznika.⁶⁴ U povijest daruvarskog srednjeg školstva bit će upisan 25. svibnja 1987. kada je bio položen kamen temeljac za gradnju nove školske zgrade koja je svečano otvorena 19. studenoga 1988. godine. Čast presijecanja vrpce prilikom njenog otvaranja bila je povjerena dr. Stjepanu Bratku, potpredsjedniku Izvršnog vijeća Sabora SRH. Nakon završetka rada pedagoškog usmjerenja, već 1987./1988. školske godine počelo je s radom, kao njen nadomjestak, kulturno-umjetničko usmjerenje.⁶⁵ U tim godinama, bez obzira

⁶³ MIOTA, Josip, *Centar za odgoj i usmjereno obrazovanje Daruvar 1977.–1987.* U: M. Zailac (ur.), *Razvoj stručnog obrazovanja u Daruvaru 1887.–1987.*, Daruvar, 1988., str.

⁶⁴ HEROUT, Vjenceslav, *Rad odgojno-obrazovnog usmjerenja...* U: A. Marjanović (ur.), *50 godina daruvarske Gimnazije*, Daruvar, 2004., str. 158.

⁶⁵ HEROUT, Vjenceslav, *Rad kulturno-umjetničkog usmjerenja pri daruvarskom Centru za udgoj i usmjereno obrazovanje (1987.–1991.)*. U: A. Marjanović (ur.), *50 godina daruvarske Gimnazije*, Daruvar, 2004., str. 163-169.

na široku lepezu obrazovnih profila koje je nudio daruvarski Centar, nazirale su se prve pukotine koje su navještavale raspad jednog promašenog eksperimenta u srednjoškolskom obrazovanju. Teoretski su svi centri bili dobro zamišljeni jer su davali ili pripremali polaznike od prvog do osmog stupnja stručne spreme.⁶⁶ Ipak bilo je i previše drugih nedostataka u ovakvim školama pa se daruvarski Centar 1992. godina bez većeg potresa i službeno raspao na tri zasebne škole, uglavnom one iste koje su se udružile, ali sada pod drugačijim nazivima (Gimnazija, Srednja škola, Tehnička škola). U osobnu iskaznicu COUO Daruvar moglo bi se napisati da je u njoj od 1977. do 1987. godine predavalo 132 predavača, 11 suradnika u nastavi, 11 radnika u radionici, 25 u administraciji, 25 u pomoćno-tehničkom osoblju i 51 vanjski suradnik.⁶⁷

5. Daruvarsko školstvo u Domovinskom ratu

Već tijekom ljetnih praznika 1990./1991. školske godine u Daruvaru se osjećalo da je rat zakucalo na njegova vrata. Iako se u gradu pucalo i u prvoj polovini 1991. godini, iako su u srpnju bila ubijena trojica hrvatska policajca, ipak mnogi kao početak rata u Daruvaru navode 18./19. kolovoz 1991. kada je bio izvršen prvi napad na grad. U sljedećim danima učestala su granatiranje grada, a u onom od 26. kolovoza bio je oštećen krov dvorane OŠ „Vladimir Nazor“, a samo nešto dalje poginula je desetgodišnja učenica ove škole Mirela Ljutak i njen otac, dok je njena sestra Danijela ranjena. U takvim okolnostima teško je bilo očekivati da je mogla početi nastava početkom rujna pa se razmišljalo gdje bi se mogla održavati nastava za daruvarsku djecu, od predškolskih ustanova, do onih koji su polazili srednje škole. Početkom rujna 1991. godine boravila je u Daruvaru delegacija iz tadašnje Češko-Slovačke koja je u pregovorima s predstavnicima Čehoslovačkog saveza i Općinskog povjerenstva Daruvar izrazila spremnost da prihvati dio učenika osnovnih i srednjih škola, djece predškolske dobi i majki s malom djecom kako bi ih zaštitili od ratnih strahota. Već 13. rujna jedan transport od 8 autobusa odveo je dio takvih u ČSFR. Idućeg dana, oko 500 daruvarske djece otputovalo je na Hvar.⁶⁸ Tijekom rujna i listopada za ČSFR otputovalo je još nekoliko transporta u kojem su bili uglavnom učenici čeških škola, ali i učenici drugih škola i nacionalnosti Daruvara i šire okolice, ukupno oko 1500. U početku se smatralo da će to bio kratkotrajni boravak, ali se on produžio na cijelo polugodište 1991./1992. školske godine. Stoga je tamo kasnije za

⁶⁶ MIOTA, Josip; ŠKORIĆ, Milan, *Mogućnost obrazovanja u Centru za odgoj i usmjereno obrazovanje Daruvar*. U: M. Zailac (ur.), *Razvoj stručnog obrazovanja u Daruvaru 1887.–1987....*, str. 92-125.

⁶⁷ MIOTA, Josip, *Centar za odgoj i usmjereno obrazovanje....* U: M. Zailac (ur.), *Razvoj stručnog obrazovanja...* str. 80-84.

⁶⁸ HEROUT, Vjenceslav, *Pet godina poslije*, Daruvar, 1996., str. 13-14.

školsku djecu organizirana nastava, jednim dijelom u Janskim Koupelima, a većim dijelom u Seču, gdje je početkom studenog 1991. započela nastava za više od 200 srednjoškolskih učenika.⁶⁹ U izvođenju nastave bilo je dosta problema jer učenici nisu imali udžbenike i potreban školski pribor. Dio toga dali su ljubazni domaćini koji su se ujedno trudili da umanje ratne traume djece. Dio školske daruvarske djece uz Hvar bio je izmješten i u Malom Lošinj, dio je polazio školu u drugim hrvatskim gradovima gdje nije bilo ratnih operacija, a dio njih ostao je u gradu. I o takvima se brinulo u Daruvaru jer su ih obilazili odgajatelji ili učitelji, a za dio učenika osnovne škole organizirana je nastava preko Radio Daruvara. Zgrada Centra „16. rujan“ bila je tada pretvorena u Dom zdravlja Daruvar. Dio učenika ove škole s nastavnicima su izmješteni na Mali Lošinj gdje je za njih organiziran rad i boravak. Nakon nekog vremena oni su premješteni u Zagreb, u Prekrižje, gdje su nastavili školovanje do siječnja 1992. godine.⁷⁰ Za maturante srednjih škola koji su ostali u gradu, u danima kada nije bilo ratnih opasnosti, bila je organizirana konzultativna nastava koju su oni uredno pohađali ne želeći da zbog rata izgube školsku godinu. Muški članovi srednjih škola i pojedinci iz osnovnih škola bili su uključeni u akcije Civilne zaštite pri ishrani stoke u prosincu 1991 u Vukovju, Batinjanima i Velikim Bastajima nakon njihovog oslobađanja. Također su sudjelovali i na utovaru arhivske građe u Pakracu u siječnju 1992. godine, samo 50 metara od još tada okupirane Gavrinice. Bili su i na utovaru protutenkovskih mina u još miniranom prostoru u vojnom skloništu Polom u Doljanima. Nimalo laki zadaci. Dok su jedni radili s učenicima, ostali su bili u logistici. Sve su to radili, bez ikakvih kasnijih priznanja koja nisu ni tražili, ali je otužno da se njihov doprinos nije dovoljno valorizirao, ostali su zaboravljeni.

U nešto smanjenom broju sve su daruvarske školske ustanove u drugom polugodištu 1992. godine nastavile rad i s nešto prilagođenim programima završili školsku godinu. U isto vrijeme već se i službeno raspao daruvarski srednjoškolski centar na tri škole, slijednice triju škola koje su se ušle 1978. u Centar: Gimnazija, Srednja škola (slijednica Ekonomske škole) i Tehnička (nekadašnje Šegrtske škole). Od najvećih događaja u radu daruvarskih školskih ustanova nakon 1992. moglo bi se navesti promjena naziva Osnovne škole „16 rujan“ u Centar „Rudolf Steiner“ 1993. godine, otvaranje športske dvorane pri daruvarskim srednjim školama početkom 1998. godine i izgradnja novih školskih prostora Osnovne škole „Vladimir Nazor“. Oni su sagrađeni na novoj lokaciji u Frankopanskoj ulici i otvoreni 9. rujna 2004. godine. Time je definitivno dvorac Janković osloboden od školskih polaznika, spreman da bude popunjen drugim sadržajima.

⁶⁹ HEROUT, Vjenceslav, Daruvarska srednjoškolska ratna 1991./1992. školska godina. *Vrela*, br. 35/36, 2012., str. 18-24.

⁷⁰ FARKAŠ, Miroslav, *Centar za odgoj i obrazovanje djece i mladeži Rudolf Steiner Daruvar (1967.–1997.)*, Daruvar, str. 6.

Izvori i literatura

1. Arhiv župne crkve Daruvar (AŽCD), fond odpisi-dopisi Rimokatolička župe u Daruvaru.
2. Hrvatski državni arhiv Bjelovar (HR-DABJ), fond 413, Osnovna škola *Vladimir Nazor*, Glavni imenik 1859./1860., 1874.–1875.; Sjednički zapisi općinskog poglavarstva Daruvar (1918.–1929.) Arhiv Saveza Čeha u Daruvaru, Školy, karton 17 i 18.
3. Daněk, Alois (1977), *České základní školy J. A. Komenského*, Daruvar.
4. Farkaš, Miroslav (1998), *Centar za odgoj i obrazovanje djece i mladeži Rudolf Steiner (1967.–1997.)*, Daruvar.
5. Feletar, Dragutin; Feletar, Petar (2008), Depopulacija i promjene u prostornom rasporedu stanovništva na području Bjelovarsko-bilogorske županije od 1857. do 2001. godine. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, br. 2, str. 61-115.
6. Gross, Mirjana (1988), Utemeljenje modernog školstva. *Počeci moderne Hrvatske*. Zagreb: Globus.
7. Herot, Karel (1938), *Poslání Prokúpkovy odborné hospodářské školy v Daruvaru, Deset let-Prokúpkovy odborné hospodářské školy v Daruvaru Jugoslavie*, Zahřeb.
8. Herout, Vjenceslav (1996), *Pet godina poslije*. Daruvar.
9. Herout, Vjenceslav (2012). Daruvarska srednjoškolska 1991./1992. ratna školska godina. *Vrela* (Daruvar), br. 35-36., str. 18-24.
10. Herout, Vjenceslav (2004), Rad odgojno-obrazovnog usmjerenja COUO u Daruvaru (1977.–1987.). U: A. Marjanović (ur.), *50 godina daruvarske Gimnazije*, Daruvar: Gimnazija: Ogranak Matice hrvatske, str. 147-163.
11. Herout, Vjenceslav (2004), Rad kulturno-umjetničkog usmjerenja COUO u Daruvaru (1977.–1987.). U: A. Marjanović (ur.), *50 godina daruvarske Gimnazije*, Daruvar: Gimnazija: Ogranak Matice hrvatske, str. 163-170.
12. Herout, Vjenceslav (2004), Povijest druge daruvarske Gimnazije (1954.–1978.). U: A. Marjanović (ur.), *50 godina daruvarske Gimnazije*, Daruvar: Gimnazija: Ogranak Matice hrvatske, str. 18-147.
13. Herout, Vjenceslav (2006), Sto pedeseta obljetnica daruvarskog osnovnoškolskog obrazovanja. *Vrela*, br. 27-28, str. 42-44.
14. Herout, Vjenceslav (1988), Šegrtska škola od osnivanja do 1945. godine. U: M. Zailac (ur.), *Razvoj stručnog obrazovanja u Daruvaru 1887.–1987.* Daruvar.
15. Herout, Vjenceslav (2001), 135. obljetnica osnivanja daruvarske Djevojačke pučke škole. *Vrela*, br. 17-18, str. 8-13.
16. Herout, Vjenceslav (2015.), Prilog za povijest daruvarskog pučkog školstva za drugu polovinu 19. stoljeća. *Zbornik Janković* (Daruvar), br. 1, str. 51-72.
17. Kašić, Dušan (1988), *Srpska naselja i crkve u sjevernoj Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb.
18. Miota, Josip; Škorić, Milan (1988), Mogućnost obrazovanja u Centru za odgoj i usmjereno obrazovanje Daruvar. U: M. Zailac (ur.), *Razvoj stručnog obrazovanja u Daruvaru 1887.–1987.* Daruvar: Centar za odgoj i usmjereno obrazovanje.
19. Milek, Katica (2002.), Prvih 50 godina Dječjeg vrtića „Vladimir Nazor“. U: *Naših prvih 50 godina*. Daruvar.
20. Škiljan, Filip (2016), Mađari u središnjoj Hrvatskoj: (Bjelovarsko-bilogorska, Sisačko-moslavačka, Koprivničko-križevačka i Virovitičko-podravska županija). Bilje: Demokratska zajednica Mađara Hrvatske; Velika Pisanica: Zajednica Mađara.

21. Oglasi. *Službeni glasnik Kralj. hrv.-slav. zemaljske vlade Odjela za bogoštovlje i nastavu*, br. 7, 923/1896.
22. Pervan, Marica (1975), *Razvoj školstva*. U: *Daruvar*. Zagreb: Izdavačko i propagandno poduzeće „Zagreb“.
23. *Školstvo u Hrvatskoj, Slavoniji od njegovog početka do konca godine 1895*. (1896). Zagreb.
24. Turk, Valerija (2004), *Rad prve daruvarske Gimnazije 1920.–1928*. U: *50 godina daruvarske Gimnazije*. Daruvar: Gimnazija: Ogranak Matice hrvatske, str. 11-18.
25. Taube, Fridrich Wilhelm (1778), *Historische und geographische Beschreibung des Koenigreiches Slavonien und Herzoghumes Sirmien*. Leipzig.

School System in Daruvar until 1992

Summary

School system in Daruvar is only slightly younger than the present Daruvar, which was gradually built in the area surrounding the local manor house erected 1771–1777.

The purpose of the earliest elementary schools was to teach children how to read, write and calculate, as well as to provide them with some basic knowledge necessary for everyday life. Parallel with the development of economy increased the need for professionals who would dispose of solid theoretical and practical knowledge necessary for following the then current trends. The Daruvar Trade School, which was established in 1887, belongs to the oldest schools of this type in Croatia. As early as after World War One, Daruvar was listed among developed urban settlements. As a result thereof, Daruvar developed a need for non-production professions in addition to production trades. Hence, after World War Two, first a secondary school, and subsequently a trade (economy) school were established there. Both schools became the springboard for many professions for which students could later be additionally educated elsewhere.

Throughout the history of school education in Daruvar, the problem regarding school premises and facilities has ever since been present. Nevertheless, the situation today is considerably better than it was in its early days.

Keywords: elementary schools; trade schools; secondary schools; nursery schools; school buildings.

Dr. sc. Vjenceslav Herout, prof. povijesti u miru
Petra Preradovića 65, HR – 43500 Daruvar
vjenceslav.herout@bj.t-com.hr